

Értekezések

a kolozsvári m. kir. Ferencz József Tudomány-egyetem
classica philologiai seminariumából,

4. szám.

BACCHYLIDES HANG- ÉS ALAKTANA.

IRTA:
GAÁL LÁSZLÓ.

K A R C Z A G, 1913.
NAGY LAJOS ÉS TÁRSAI KERTÉSZ ÉS SIMON

B 110328

Értekezések

a kolozsvári m. kir. Ferencz József Tudomány-egyetem
classica philologiai seminariumából,
4. szám.

BACCHYLIDES HANG- ÉS ALAKTANA.

IRTA:
GAÁL LÁSZLÓ.

Ligetj Lajos

KARÇZAG, 1913.
NAGY LAJOS ÉS TÁRSAI KERTÉSZ ÉS SIMON.

B 110328

Méltóságos

Dr. Csengeri János

egyetemi tanár úrnak

tiszteletem és hálám jeléül.

ELŐSZÓ.

Azon dolgozatok közül, melyek Bacchylides nyelvét illetőleg a Kenyon-féle kéziratok közzététele előtt jelentek meg, egyiknek sem lehet nagyobb jelentőséget tulajdonítani, mivel akkor még a kutatásnak nem volt elég anyaga s így a megállapítások részint a csekély számú töredékek után, részint Pindaros és különösen Simonides fennmaradt művei után történvén, jórészt hiányosak és hibásak voltak. Az addigi dolgozatok között még leginkább érdemesek az említésre: *Quaestiones de dialecto Simonidis Cei, Bacchylidis, Ibyci. Scripsit Vilhelmus Schaumberg. Celle 1878.* és *Ernestus Mucke: De dialectis Stesichori, Ibyci, Simonidis, Bacchylidis aliorumque poetarum choricorum cum Pindarica comparatis. Lipsiae 1879.* Midőn a Kenyon által felfedezett szövegek Kenyon kiadásában napvilágot láttak, azonnal nagy érdeklődéssel fordult felénk az egész tudományos világ. Egymásután jelentek meg jobbnál-jobb kiadások, melyek között első helyen állanak a *Kenyon-é*¹, *Blassé*², *Iurenká-é*³ és *Jebb-é*⁴. A kiadásokat nyomon

1. *Fr. G. Kenyon: The poems of Bacchylides from a papyrus in the British Museum Oxford, 1897.*

2. *Blass, Fr. Bacchylidis carmina cum fragmentis edidit — Lipsiae, B. G. Teubner 1898.* Azóta négy kiadás.

3. *Hugó Iurenka: Die neugefundenen Lieder des Bacchylides, Wien 1898.*

4. *Sir Richard C. Jebb: Bacchylides The Poems and fragments edited by — Cambridge, 1905.*

Sir. R. C. Jebb: Bacchylides, The text edited by — Cambridge 1906.

kövezték a fordítások¹ és az íróról különböző szempontból szóló kisebb-nagyobb értekezések², melyek egyrészt a nagyközönséggel akarták Bacchylidest megismertetni, másrészt pedig helyét iparkodtak megállapítani a görög irodalomban és a világirodalomban. Bacchylides nyelvéről sem ez a dolgozat a legelső. *Johannes Schöne* már 1899-ben írt egy értekezést Bacchylides nyelvéről *De dialecto Bacchylidea* (Lipcse, 1899) cím alatt, — *E. Mucke* pedig Bacchylides mondattanáról „*De syntaxi Bacchylidea*“ címmel. Itt különösen az előbbi érdekel bennünket. Schöne rendkívüli szorgalommal gyűjti össze az adatokat, de képtelen azokat áttekinthető rendszerbe foglalni s ez a rendszertelenség művének az értékét is tetemesen leszállítja. Azonkívül megállapításai olykor kissé naivak s nem igen állják ki a tudományos kritikát. Nem célunk e helyen művét részletesen megbírálni, a dolgozat folyamán alkalmunk lesz egy és más feltűnőbb dologra rámutatni.

A jegyzetekben említett műveken kívül jó hasznát vettem a dolgozat összeállításánál a következő műveknek: *Gregorii Corinthii* et aliorum grammaticorum libri de

1. Le odi e frammenti di Bacchylide. Testo greco, traduzione e note a cura di *Nicola Festa*, Firenze 1898.

Poèmes choisies de Bacchylide, traduit en vers par *Eugène d'Eichthal* et *Theodore Reinach*, Paris, 1898.

Bacchylide. Saggio critico e versione poetica delle odi per *Ettore Romagnoli*, Roma 1899..

Hegedűs István: Bacchylides költeményei (görögül és magyarul.) Budapest, 1903.

2. Bacchylide et la III-ème ode, par *Paul Dessoulavy*, Neuchatel, 1903.

Ulrich von Willamovitz-Moellendorf: Bacchylides, Berlin, Weidmannsche Buchhandlung, 1898.

Horatius és Bacchylides. Irtá: *Módi Mihály*, Kolozsvár, 1913.

dialectis linguae Graecae, recensuit et cum notis Gisb Koenii, Fr. Jac. Bastii, Jo. Franc. Boissonardi suisque edidit *Godofr. Henr. Schaefer*. Lipsiae 1811,

Karl Brugmann: Griechische Grammatik. München 1900. Továbbá: Vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen. A *Brugmann-Delbrück*-féle nagy „Grundriss“ és *Meyer* görög grammatikája.

W. Prellwitz: Etymologisches Wörterbuch der griechischen Sprache, Göttingen 1905.

A. Thumb: Handbuch der griechischen Dialekte. Heidelberg 1909.

Használtam *Passow* és *Pape* nagy szótárait, s igen értékesek voltak a *Jebb*- és *Blass-Süss*-féle¹ kiadások előszavaiban tett nyelvészeti észrevételek.

A verseket a *Blass-Süss*-féle kiadás számozása szerint idéztem.

Karczag, 1913. július hó.

1. *Fr. Blass* — *Gu. Süss*: *Bacchylidis carmina cum fragmentis*. Ed. quarta. Lipsiae in aedibus B. G. Teubneri 1912.

Bevezetés.

I.

A görög nyelv legrégebbi általunk ismert alakjában is nagy nyelvjárási különbségeket tüntet fel. A dialektusok nagyon élesen válnak el egymástól már a legrégebbi korban, úgy a közönséges, mint az irodalmi nyelvben, melyek közül az előbbi a nagyszámú feliratokban, az utóbbi pedig az ógörög remekművekben tanulmányozható. Ezek a nagy különbségek abban lelik magyarázatukat, hogy a Balkán-félsziget északnyugati részén lakó görög nép, mely ott valószínűleg egységesebb nyelvet beszélt, nem egyszerre, hanem csoportonként került klasszikus hazájába, a mai hazája is, s egyes törzsek több ideig el voltak szakítva egymástól és minden egyes törzsre más és más külső körülmény gyakorolt hatást. Ennek igazolására szolgál az a tény, hogy a dórok nyelve, akik egész bizonyosan legutóljára költöztek dél felé (dór vándorlás), legtöbb oly sajátoságot őrzött meg, melyek közösek az illyriai és itáliai nyelvekkel. A dór nyelvjárás megőrizte azt a keménységet, mely az itáliai nyelveknek és különösen a latinnak sajátossága. A jóval előbb délre költözött aiólok s még sokkal inkább az iónok, magukba olvasztották az ott talált idegen s talán egészen más fajú népeket (pelasgok), s mindenesetre könnyen gondolhatunk arra, hogy az ión nyelv lágyága, hajlékonysága és kellemes hangzása innen veszi eredetét. Az is igazolja ezt a feltevést, hogy a leg-

korábban ide kerülő törzsek, mint a sziget lakók és kis-ázsiai iónok, nyelve a legnagyobb mértékben szerezte meg ezt a tulajdonságot, addig a legkésőbb idejű iónok, az attikaiak, sokkal több erőt és keménységet őriztek meg a régi közös nyelv sajátágaiból. A hatás fokát ma már természetesen nem lehet megállapítani, mert a pelasgok nyelve teljességgel ismeretlen, a hypothesis azonban jogosult, mert élő nyelvekből is lehet rá példát felhozni, a felvetett kérdést pedig a mostani lehetőségekhez képest eléggé kielégítően megmagyarázza. S valóban a legrégebben leköltözött ión törzs nyelve a leghajlékonyabb, leglágyabb, az aiol az átmenetet képezi s a dór nyelvjárás a legkeményebb s az ősi indogermán sajátosságokat a legnagyobb mértékben megőriző. Hasonló dolog történt például a spanyol nyelvvel is, amely az arabbal való hosszas érintkezés által határozott éles szinezetet nyert, ami a többi román nyelvekben épen nem található meg.

A mint a görögben az irodalmi műfajok kifejlődtek, nem történt az, a mi a többi irodalmakban, hogy t. i. végre is egy egyöntetű irodalmi nyelvben állapodtak volna meg. Ellenkezőleg! Ha valamely törzs egy műfajt a saját nyelvén létrehozott és kifejlesztett, az nyelvét annak a műfajnak egyszer s mindenkorra nyelvévé tette; s ha azt a műfajt egy más törzsbeli költő művelni akarta, kötelezve érezte magát, hogy ő is azon a nyelvjáráson írjon (pl. Simonides, Bacchylides, Pindaros, stb.). A klasszikus korban ez alól nagyon ritka a kivétel (Anakreon). Sőt az a sajátágos dolog is törvénynyé vált, hogy pl. a tragédiákban, amelynek párbeszédei attikai dialektusban vannak írva, a kardalokat dór, helyesebben dór szinezetű nyelvjárásban kellett írni, ami alól aztán nincs is kivétel. Ennek az oka

pedig az, hogy a kardal legelőször dór dialektusban fejlődött ki. Így lett az epikus költészet nyelve az ion (némi aiol elemekkel), az ebből fejlődött elegiának és iambusnak szintén az ión, a tragédiának és komédiának az attikai, a melosé az aiol, a kardalé a dór, a prózairásnak eleinte az ión, később általánosan az attikai.

De nagyon természetes, hogy mihelyt ezek a műfajok egy-egy dialektuson kifejlődtek, azonnal meg is állapodtak s nem követték a dialektus további fejlődését, s így mindinkább eltértek a nép nyelvétől. Azonkívül a költők sohasem tudtak megszabadulni mesterüknek és példányképüknek, Homerosnak a hatásától s minden műfajban alkalmaztak epikus vagyis ó-ión fordulatoskat, a mi az élő nyelvtől még messzebb vitte őket. Így több megállapodott költői nyelvet hoztak létre, amelyek a görög irodalomban, műfajok szerint sajátosságosan egészítik ki egymást s amelyhez hasonló fejlődés az egész világirodalomban sehol nem található.

Hogy ez így fejlődött, abban nagy része van a görögök különös állami berendezkedésének. A sok különálló s függetlenségét féltő polis, nyelvében is független akart maradni. De mihelyt ez a különállóság megszűnt, a görög szabadság elveszett és a görög nyelv kozmopolita lett, ez az állapot nem tarthatta fenn magát tovább. A műveltek beszédében a dialektusok redukálódtak egy közös nyelvben, amelynek az attikai társalgási nyelv képezte az alapját: s ez az u. n. *κοινή*. Igaz, hogy még nagyon késői korban is erőltetik az egyes műfajokban a dialektust, de ez már nem az az önkéntelen művészet, amely a klasszikus századokat jellemezte. Többé nem egyszerre beszélik is a költők a dialektust s bizony sokszor otromba

hibákat követnek el. A dialektusok a köznép nyelvében még sokáig élnek, de mindig szűkebb és szűkebb körre szorítkoznak, míg végre elenyésznek a *κοινή*-ban. A régi görög dialektusoknak manapság már alig található némi nyoma; a mai görög nyelv dialektusai már mind a *κοινή*-ből fejlődtek ki és ágaztak szét.

II.

Már az alexandriai grammatikusok korában kezdtek foglalkozni a dialektusokkal, csak hogy ez a kutatás tulajdonképpen szorosán véve philologiai volt, úgy értve ezt, hogy a nyelvi tényeket nem önmagukért, hanem egy író szövegének biztos megállapításáért és interpretálásáért akarták rendszerbe foglalni. A legnevezetesebb művek e téren: Dionysios Thrax grammatikája, mely azonban a dialektusokra vonatkozólag aránylag igen keveset tartalmaz; Herodianos értekezése *περὶ καθολικῆς προσηφίας* és Apollonios Dyskolos művei *περὶ ἀνωθυμίας* és *περὶ συντάξεως*. Apollonios Dyskolosnak a dialektusokról magukról szóló külön értekezései (*περὶ Δωρίδος, Ἰάδος, Αἰολίδος, Ἀτθίδος*) nem maradtak fenn.

Bármily sok kívánni valót hagy is fenn ezeknek a műveknek összeállítása és tárgyalási módja a mai tudományos álláspontonról nézve, kétségtelenül nagy becsűl birnának a későbbi művekhez viszonyítva, amelyek nem igen nevezhetők egyebeknek csekély értékű kompendiumoknál. Az említett régi művek egyéni kutatásokon alapúlnak, míg ez újabbak kivonatai a régieknek s alig képviselnek valami tudományos értéket. Hét ilyen kompendium maradt fenn, melyek egymással igen szoros kapcsolatban állanak.

Legterjedelmesebb s aránylag legtöbb értékű az, amely Gregorius Corinthius neve alatt maradt fenn: *περὶ διαλέκτων* Forrásaiúl Joannes Philoponost és Tryphont nevezi meg. Ugy ez, mint a többiek, négy részben tárgyalják az attikai, dóri, ión és aiol dialektusokat, tehát csak azokat, amelyekben irodalom fejlődött ki.

A mostani dialektuskutatás célja egyáltalán nem azonos a régivel. Ma ennek a kutatásnak is teljesen öncélja van, azaz magának az illető dialektusnak megismerése, s ezért van az, hogy ma sokkal nagyobb súlyt helyeznek az inscriptiókra s más kevésbé irodalmi maradványokra, melyek az igazi, élő nyelv megismerésére sokkal fontosabbak is.

Ezzel szemben a régiek csak abból a szempontból foglalkoztak a dialektusokkal, hogy valamely írórt megértsenek s esetleg a szövegét bízatosan megállapítsák. Kutatásuknak tehát öncélja nem volt. Érdeklődésük központjában Homeros állott s rajta kívül leginkább Alkaios, Sappho, Alkman, Pindaros és Theokritos, a prózairók közül Herodotos érdekelték őket. Csak ritkán vehető észre rajtuk, hogy némi figyelmet fordítottak az élő nyelvre is, midőn források megnevezése nélkül nyelvjárási alakokat idéznek. Ilyenek azonban csak az alexandriai grammatikusok töredékeiben fordulnak elő, mert nekik még módjukban volt egyes vidékeken az illető dialektusokat, mint élő nyelvet hallani.

A kompendiumok összeállítói, kik a byzanti korban éltek, e dialektusokat aligha ismerték. S hogy mily csekély értéke van ezen iratoknak, mutatja a szerzőknek léptenyomon feltűnő tudatlansága: pl. Gregorius a dóri dialek-

tusról írva kijelenti, hogy a dórok dativust használtak genitivus helyett, mint *Πυδω=Πυδου*. A fentebbi állítás igazságát csak ez egy idézet is eléggé kézzelfogható módon bizonyítja,

III.

Tehát a régi dialektológiának célja az volt, hogy az írók szövegét pontosan megállapítsa és a megértést elősegítse. A mai kutatásnak, — mint említettük, — öncélja van, de nem maradhatott figyelmen kívül a régi sem, mert alapfeltétele az a szövegkritikának és a szövegexegetálásának, a melyek a classica philológiának ma is igen fontos részét képezik. Szövegkritikát pedig ilyenmű tanulmányok nélkül gyakorolni teljes lehetetlenség. Egy-egy vitás helyet csak úgy lehet megvilágosítani ha jól ismerjük az illető író nyelvét; ellenkező esetben oly elemeket viszünk belé, amelyek attól teljességgel idegenek.

Az irodalmi dialektusok nem ismerése arra vitte sokszor s kivált a régebbi kiadókat, hogy a szokatlansága miatt előttük ismeretlen, de máskülönben kifogástalan alakokat attikaira rontsák el. Ugyanebben a hibában szenvedtek már a másolók is, akik mai értelemben vett tudományos készültség nélkül dolgozva az általuk néha egyedül ismert *σοφῆ* alakjait tették a nyelvjárás alak helyébe. A mely alakok tehát így kerültek a szövegbe, eltávolítandók.

Mert igaz ugyan, hogy a költők Homeros hatásától szabadulni nem tudtak. Mindenféle műfajban megtaláljuk az epikus nyelvelemeket, kezdve az elégiától, egész a dithyrambosig. De az nem igaz, hogy a költők más

dialektusokat kevernének. A költő az illető műfaj nyelvén ír; s azonkívül, hogy esetleg a saját dialektusának némi nyomai vehetők észre művén, csak Homeros költői nyelvének hatásai észlelhetők. S ez nem is csoda! Homerost a régiek oly nagy becsben tartották, hogy nemcsak az eposban, és egyáltalán a költészetben, hanem a szónoklásban s a tudományokban is elsőrangú tekintély volt előttük.

A fentebb említett állítással, hogy t. i. a költők nem keverik önkényesen a különböző dialektusi alakokat, nem állhat ellentétben annak elismerése, hogy a hasonló műfajt művelő nagy költők, nyelvi tekintetben is gyakorolhattak hatást kortársaikra: így Simonides, Pindaros és Bacchylides egymásra, vagy inkább a két előbbi Bacchylidesre. Mind a három költő a syrakusai Hieron udvarában élt és versenyzett egymással nagylelkű pártfogója magasztalásában. Bizonyos, hogy azokat a művészi fogásokat, amelyeket egyikük szerencsével alkalmazott, igyekezett a másik is utánozni. Épen ezért ez a három lyrikus nyelvi tekintetben sokkal közelebb is áll egymáshoz, mint a többi lyrikusokhoz, vagy az attikai tragikusokhoz a kardalokban. Ez utóbbiakról különben azt sem lehet mondani, hogy kardalaikat dór dialektusokban írták: majdnem tiszta attikai az, a megfelelő epikus elemekkel, némi dór szinezettel, ami azonban majdnem csupán az η -nak α -val való felcserélésében nyilvánul.

Némelyek hajlandók azt állítani, hogy az irodalomban tulajdonképen csak az epikus dialektust használták, a különböző műfajok szerint különböző szinezettel. Erre az állításra az vezetett, hogy az inscriptiókban megismert

népies dialektusokat sokkal eltérőbbnek találták úgy egymástól, mint az irodalmi nyelvtől, mint amennyire az irodalmi dialektusok eltérnek egymástól. De ez nagyon természetes, mert az irodalmi nyelvnek egyöntetűbbnek kellett lennie s nem vihetett be olyan alakokat a költészetbe, melyek az egyetemes görögség előtt érthetetlenek, csupán olyanokat, melyekről a költő gondolhatta, hogy a nemzet nagy többsége meg fogja érteni. Így aztán némi egyöntetűség mutatkozik az irodalmi nyelvben, ami azonban nem olyan, hogy feljogosítana bennünket arra az állításra, hogy az összes műfajok tulajdonképen egy nyelvjárást használnak. Hiszen ha dialektusokról beszélünk, nem kell azoknak mindjárt teljesen különböző nyelveknek lenniök!

Hangtan.

IV.

A a gyökben.

A görög dialektusok legfeltűnőbb sajátása az ősi indogermán „a” hangnak megőrzése, illetőleg elvesztése. Ez adja meg az illető dialektus sajátos színezetét a melyből első pillanatra meg lehet állapítani, hogy az a nyelvemlék, a melyet olvasunk, dór-aiol vagy ión-attikai nyelven van-e írva. Mert az aiol és dór dialektusok, amelyek talán később váltak ki a rokon népek csoportjából, mint az iónok, általában megőrizték az eredeti „a”-t, a melyet az iónok többnyire γ -ra változtattak. A szűkebb értelemben vett lírát először az aiolok és dórok kezdték művelni, a műfaj náluk, az ő nyelvjárásukon indult virágzásnak, s midőn az iónok is művelni kezdték, szinte kötelezve érezték magukat arra, hogy az előző művelőknek költői nyelvét megtartsák. Azt lehet mondani, hogy ez szabály volt a görög irodalom classicus korában.

A kardal-költészet nyelve kezdettől fogva a dór. Csakhogy ezt a dór nyelvet eredeti, teljes tisztaságában talán csak a legrégebb kardal költők művelték. A más származású költők saját nyelvük sajátosságait vitték bele műveikbe, így Pindaros aiol, Simonides és Bacchylides ión sajátságokat, elannyira, hogy a régi grammatikusok közül némelyek azt mondják, hogy Pindaros nyelve már

nem is dór, hanem *κοινή*. Így Gregorius Corinthius *περὶ
 διαλεκτῶν*: „*Κοινή δὲ, ἣ πάντες χροώμεθα, καὶ ἣ ἐχρή-
 σατο Πίνδαρος*“ etc. Természetesen ez nagyon felületes
 és hamis szemlélete a dolgok való állásának, de minden-
 esetre jellemző. — Így az attikai tragikusokról már való-
 sággal el lehet mondani, hogy kardalaiknak csak a színezete
 dór. Tudniillik azt a sajátságot választották ki, amelyet
 legjellemzőbbnek tartottak a dór dialektusra vonatkozólag
 és csak azt őrizték meg. És ez az eredeti *α*-nak meg-
 tartása. Minthogy ezen *α* hangnak oly nagy szerepe van
 a dialektusokban éppen azért erről bővebben kell szólnunk.

Vannak, akik azt állítják, hogy a dór dialektus ezen
α hangja a nyelvnek bizonyos férfias színezetet kölcsönöz
 s ez nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a komoly ünne-
 pélyes kardal ezen a nyelven fejlődik ki. A ki azonban
 a műfajok fejlődésével tisztában van, az előtt ez teljesen
 indokolatlannak tűnik fel. Mert a ki először irt a görögök
 közt kardalt, bizonyára nem válogatott nagyon a nyelvjárá-
 sok között, hanem használta azt, amelyet ő maga is be-
 szélt. És ez természetes is. Hogy aztán a későbbiek is
 azt használták, az speciálisan görög szokás. Igaz, hogy
 bizonyos hangok nyers, más hangok kellemes színezetet
 kölcsönözhetnek egy nyelvnek, de ez nem megy annyira,
 hogy abból egyenesen az illető nép jellemére lehessen
 következtetni, mint azt Johannes Schöne teszi, midőn azt
 mondja, hogy: *formae per η quondam θηλύτητα habere
 videntur*. Azt hiszem, hogy ez nem több, mint igen ügyes
 és szellemes szójáték. Hogy az iónok perzsa hatás alatt
 elpuhultak voltak, míg a spártai dórok a legszigorubb el-
 veket követték nevelés tekintetében, annak megegyezése
 ezzel a szabállyal, pusztá véletlen. Mert mivel magyarázzuk

meg azt a dolgot, hogy a lakedaimoniak is a perzsáktól vették azt a nevelési rendszert, amely oly híressé tette őket? Hogyan tükrözte vissza a perzsa nyelv mind a két sajátját?

Alaptételül fel lehet venni azt, hogy a dór dialektus így a kardal-költők is megőrzik az *α* hangot, és csak ott használnak *η*-t, a hol annak az ősiindogermánban is *é* hang felel meg. E tétel alól azonban sok kivétel van, különösen nem dór származású költőknél. Ezek a kivételek azonban esetről-esetre többnyire megmagyarázhatók. Legtöbbje onnan ered, hogy az ugynevezett *πλατειασιμός*-t, amely a sok egymásután következő *α* hangból származik kerülni akarják. Vannak ugyan oly helyek is, amelyeknél ez a magyarázat nem kielégítő, de ott sem szabad mindjárt coniecturához folyamodni, mert sokszor későbbben valami inscriptio vagy papyrus felvilágosítást ad. E tekintetben általában, sokkal jobb a conservatismus álláspontjára helyezkedni. A vázafeliratok irodalmi művek javításában nagyon kevés támaszt nyújthatnak, mert többnyire irodalmilag kevésbé művelt emberektől származnak, kik a legdurvább helyesírási hibákat követik el.

Több csoportot lehet felállítani annak vizsgálatánál, hogy Bacchylides hol tartja meg az *α* hangot és hol használ a saját nyelvjárása szerint *η*-t. Ezek közül legfontosabb az, mikor a szógyök közepén őrzi meg az *α*-t. Először tehát ezt fogjuk tárgyalni.

Azok a szók, melyekben az eredeti *α*-t megőrizte Bacchylides. a következők:

ἄδῶς, ἄδῶσα. Ezzel szemben a 21. töredékben előfordul *ἡδῶς*, de úgy látszik, az egész vers tiszta ión

dialektusban van írva és nincs strófás szerkezete, mint Blass feltételezi.

ἀλαθειᾶ vagy *ἀλάθεια*. Egyszer kivételesen előfordúl *ἀληθείας*, amelyet Blass teljes joggal elvetett.

ἄελιος és *ἄλιος*-alakok egyaránt előfordulnak, amelyek közül az egyik az *ἠέλιος* ión, a másik a *ἡλιος* attikai alaknak felel meg.

Ἄλιξ a *σφαλικ* töből, megfelel az attikai *ἡλιξ*-nek. Pindarosnál is ebben az alakban.

ἄμαρ — *ἄμέρα* — *ἐφάμερος* — *ἐφαιμέριος* (= *ἡμαρ*, *ἡμέρα*, *ἐφήμερος*, *ἐφημέριος*; örmény aur = ámór). A II. töredékben előfordul a *ἡμαρ* alak, amelyet Blass *ἄμαρ*-ra javított. Igaz, hogy a versalak lírai, de az egész töredékben nem fordul elő semmi dór sajátosság és így legalább is kétséges, hogy ez a coniectura jogosult-e.

Ἀμέτερος-ban az *ā* az eredeti *ǻ*-szótagnak felel meg.

ἄως megfelel az ión *ἠὼς*-nak (aiol *Ἀῶς*, *Ἀῶως*-ből, att. *ἕως*, lat. auróra).

Βαρυαχῆς, *ἀχά* (= *ἠχῆ*)-nek egyetlen összetétele Bachchyidesnél. Eredeti alakja **βαχᾶ* össze függ a *vagire* igével.

βαρυς, *γαρυῶ* = att. *γαρυς*, *γαρυῶ*.

βα, *δαμάτηρ* = att. *βα*, *δαμήτηρ*; kypr. *ζᾶ* (= *zdá*).

Δαϊάνειρα, *Δαῖπυλος*, *δαΐφρων*. Etymológiája bizonytalan. *γυνή*.

Δάλιος, *Δαλογένης*, *Δᾶλος*. Attikai dialektusban mindig *η*-val. Eredete teljesen ismeretlen.

ἀλλοδαμία, *Ἀλεξίδαμος*, — *δύσταγος*, — *ἐπιστάμα*, — *ἐρατύω*, — *θαητός*, — *θνήσχω*, — *θνατός*, — *ἰατορία*, *Ἰάων*. Csak a költői nyelvben s kivált az eposban és bukolikus költeményekben előforduló alak; *Ἰάωνες* = *Ἰάφονες*, att. *Ἰωνες*, dór *Ἰᾶνες* (héber Jáván).

ἰάδος, — ἰάρυξ, ἰαρύσσω — ἰράδμενος.

λαῖς. De ἰηται is előfordul.

Λάμνιος, — λαός, Ἀγέλαος, Μενέλαος, Καιρόλας.

A szó eredeti alakja láuo-s (v. ö. kypr. Νικολάφω), λαός a közönséges (vulgaris) és epikus alak, λαῖς dór és λέως attikai. Ide sorozható Λαομέδων is, bár e szó más dialektusokban is csak ebben az alakjában használatos.

ἀμάχανος, κακομάχανος = μήχανος. Az eredeti a hangot feltüntetik a rokon nyelvek: lat. machina franc. machine, németmaschine.

Λατώ, Λατοῖδας. Összefüggésben áll λήθω, λανθάνωval és a lat. latere igével, ariből következik, hogy ez a dór alak az eredeti, ellentétben az ión-attikai Λητώ-val.

μάγ, dór és aiol alak = ión-att. μήγ. (μάγ Homerosnál is előfordul.)

μάγεις, dór forma = ión μήγεις, aiol μαῖγεις.

μανύω dór forma = ión μηγύω. Az etymológiája nincs egészen tisztába hozva.

μάτηρ = μήτηρ, v. ö. lat. mater, ném. mutter. Ugyancsak ide tartozik: μάτρως = μήτρως, és Δαμάτηρ = Δημήτηρ.

μυμνάσκω, μεμνᾶσθαι a mna töből = μυμνήσκω.

ναός. Megfelel az ión νηός-nak, amely alak Bachchlidésnél szintén előfordul. Attikai nyelven νέως.

ναόςος, νασιώτας, νασιῶτις. Összefügg a νάω igével.

ναῦς, ναῖα, ναῖες. A ναῦς maga attikai alak, megfelel neki a dórban ναῖς, az iónban νηῦς. A többi indogermán nyelvek azt mutatják, hogy az a-s alak az eredetibb v. ö. óind. náus, óperzsa návi, latin návis stb.

πάγνυμι, εὑπακτος, = πήγνυμι, εὑπηκτος. V. ö. lat.

pagina, pagus, compages, pango, a mely alakok szintén az ősi a hangot mutatják.

πλάσσω (πλάξεν) = πλήσσω, ujatt. πλήττω.

πτάσσω = πτήσσω aiol. πτάζω, ión πτώσσω.

σᾶμα, σαμαίνω = σῆμα, σημαίνω; σάπω = σήπω;
σιωαρρόδετος = σιδηρόδετος.

σκάπτρον, χρυσεόσκαπτρος -- att. σκῆπτρον, Pindaros-nál σκάπτρον, amely valódi dór alak = lat. scapus, Bacchylidesnél tulajdonképen ión alak van, dór szinezettel.

ταῦσιος dór és költői alak = ión τηύσιος.

τραχύς. A vulgaris alak és nem speciálisan dór. A megfelelő ión és epikus alak τρηχύς.

Συραχόσιος. Vulgaris attikai alak = ión Συρηχύσιος. Későbbi időben a Συρακούσιος alak vált közhasználatúvá.

ράδιος. Vulgaris alak, az epikus és ión nyelvben ῥηίδιος.

ἄϊων-ból ἄϊονα dór alak = ión ἡϊών (Hom.) part, szél (ajak), Hesychios szerint ὀφθαλμῶν τὰ ὑποκάτω = a száj tájéka. Az *a*-s alak az eredeti. Hypothetikus indogermán ősalakja: ausion s összefüggésben van a latin ora, os szavakkal. E szó fentebb említett Hesychios-féle jelentésben csupán Simonidesnél és Bacchylidesnél fordul elő.

πᾶχυς, χρυσόπαχυς, ῥοδόπαχυς = πῆχυς stb. A rokonnyelvek tanúsága szerint az *a*-s alak az eredetibb.

Mіндеzen itt említett szavakban az *ā* megfelel az *a* eredeti indogermán hangnak, amely a dialektusban nem változott át *η*-vá, mint az az iónban történt. Bacchylidesnél sehol sem fordul elő oly eset, hogy olyan helyen, ahol a dór nyelvjárás eredeti *η*-t őrzött meg, *a*-t írt volna

(kivéve a hamis analogia egy példáját, melyről alább lesz szó), ami a nyelvjárást nem jól ismerő felületes íróval könnyen megtörténhetik, aminthogy a késői császárkorban meg is történt.

V.

a az ige-végzetekben.

Különben valahányszor *a*-val találkozunk a Bacchylides szövegében, mikor az ión-attikaiban *η* áll, legyen az akár a szógyök közepén, akár igei vagy névszói végződéseken, mindig az *a*-s alakot kell eredetinek tartanunk. — Szólnunk kell tehát most arról, hogy az igék ragozásánál, mily esetekben marad meg az eredeti *a*.

Megmarad először az *a*-val kezdődő igék augmentum temporaleiban; pl. *ἄγον, ἀθλησαν, ἀΐξαν, ἀχουσιω, ἀρχεν*. Ugy látszik azonban, hogy mégis van ezzel szemben egy kivétel 10,93. *ἡλόχταζον*. A papyroson Kenyon közlése szerint *ΗΛΥΚΤΑΞΟΝ* áll, amit Kenyon, Jebb, Festa, Blass és Süß egyértelműen *ἡλόχταζον*-nak irnak át. Hogy hogyan maradt meg itt ez az *η*, nem lehet biztosan megmondani, de a legvalószínűbb az, hogy a leíró tévedett s azt hiszem, hogy a szövegben is minden különösebb me-részség nélkül *ἡλόχταζον*-ra lehetne javítani.

Megmarad az *a* az *a*-tővű igék összes végződéseiben. A Kenyon által felfedezett papyroson e szabály alól nincs is kivétel. A fragmentumok körül is a 22.-ben *ἔφα* alakot olvasunk. De ugyanezen töredékben *ἔστη* is olvasható: *ἔστη δ' ἐπὶ λάϊνον οὐδὲν, τοὶ δὲ θοίνιας ἔντυον,*

ὠδὲ δ' ἔφα ; amit az újabb kiadások, tekintettel a töredék többi dór alakjára is, kivétel nélkül ἔστα-ra javítottak.

Előfordul a szövegben (5,147.) ez az alak : ἀμώμητον, amelyről első pillanatra azt hinné az ember, hogy ezt a szabályt czáfolja. Tudnunk kell azonban, hogy ez az ige : μομάω, az iónban μομέω alakban is előfordul, s ezért az η-s alak teljesen jogosult. V. ö. Simonides 5: fr. μμήσομαι. Theognisnál, ki mint elégia-író, dór létére is az iónoktól függött, μομεύω alak olvasható. Hom'okegyenest szemben áll ezzel a szabályos használatlaltal a hamis analogiának egy tipikus példája. Bacchylidesnél ugyanis δίνασεν, δίνηγτο stb. vegyesen fordulnak elő. Ezek az alakok, mind δινέω-ból származnak, mert δινάω alakot egyáltalán nem ismerünk. Ennek a kétféle nyelvhasználatnak oka abban rejlik, hogy a kései ión nyelvjárás az áω és έω végzetű igék megfelelő alakjai között különbséget nem tett. Ἐποίησεν, ἔτιμησεν, ἔδινησεν stb.-ben teljesen egyformán hangoztatták az η-t. Ha tehát azt találták, hogy a dór dialektus ἔτιμησεν helyett ἔτιμασεν-t mond, a hamis következtetés ἐποίησεν helyett is ἐποίησεν-t mondatott velük, minthogy nem vették észre a kétféle η különböző származását s így a két igét teljesen analógnak tartották. Ugy látszik, hogy ezt a hamis analogiát először Simonides alkalmazta, mint láttuk tévedésből, s Pindaros azonnal kész volt követni, habár talán ő a saját dialektusából könnyebben érezhette volna a különbséget. Különben Pindaros is alkalmazza mind a kétféle alakot, pl. φωνέω-ból φώνασε és φωνήσαις. Bacchylidesnél a φων... töredék szó (5,191.) Blass — Süss szerint φώνησεν-re egészítendő ki. De azt hiszem, épen olyan jogosult a φώνασεν kiegészítés is (bár nem olyan helyes), mert ez a hamis

analogia annyira belevette magát a költői nyelvbe, hogy nemcsak iónok és attikaiak, hanem más származásuak, mint Pindaros, Theokritos stb. is használják:

Pind. Pyth. II,58 κατ' ἀμειψίπορον τρίοδον
ἐδιδάθηγ.

Eur. Or. 1459 δίνασεν ὄμμα, μή τις παρῶν
τύχοι.

Theokr. 24,10 ὡς φαμένα δίνασε σάκος
μέγα.

A fentebbi Bacchylidesi helyre vonatkozólag meg kell még jegyeznünk, hogy Blass-on kívül Jebb is φώνησεν-t ír, míg Kenyonnál és Festánál φώνασεν olvasható. Ezek után csak az nem világos, hogy miért használják az írók hol ezt, hol azt az alakot! Az egyetlen logikus feltevés az lehetne, hogy ión származású győzteshez küldött epinikionban az ión, dórhoz küldöttben az ál-dór alakot használják. De ez a feltevés azonnal elesik, ha azt látjuk, hogy Bacchylidesnél mind a két alak egy költeményben, (XVI.) és pedig nem is epinikionban, hanem dithyrambosban, az Ἰτίθει· ἢ Ἰθσεύς címűben fordul elő.

A felsorolást az igealakoknál folytatva, azt látjuk, hogy őseredeti indogermán *a* hang Bacchylidesnél megmarad a történelmi idők és módok med. sing. I. személyében is. Pl. *θείμαν* (5, 169.) Sajnos, oly kis terjedelmű még most is a Bacchylides-féle hagyomány, hogy ezen állítás megerősítésére benne több példa nem található.

VI.

„a” a névszói végzetekben.

Legfeltűnőbb, helyesebben mondva, legszembeötlőbb sajátysága a chorikusok nyelvének az, hogy az első vagy

a-töví declinatio összes eseteiben megtartják az eredeti *a*-t, és sehol sem változtatják *η*-ra, mint azt az ión-attikai nyelvben látjuk. *Ἀβαντιάδας, ἄβροβάταν, ἄγρᾶς, Δουρόμα, Μουσᾶν*, stb. Ezt a szabályt a Kenyon-féle hagyomány csak egyszer lépi át, e szóban: *κλισίησιν* (12 l35.) Blass ezt az alakot azzal akarja megokolni, hogy ez megfelel ugyanazon költemény 45. versében előforduló *ἐφίησιν*-nek, mert a strophának ugyanazon helyén áll. Ezt a megoldást nem lehet valami sikerültnek tartanunk, mert a két szó nagyon is távol esik egymástól, úgyhogy az olvasót vagy hallgatót egyáltalán nem emlékezteti a megfelelésre. Az ilyesmi nagyon bizonytalan s inkább véletlenül, mint céltudatosan kerül elő. Szavakkal való és rímeltetéshez hasonló játékok fordulnak ugyan nagyon sokszor elő, de itt e két szó sokkal távolabb áll egymástól, hogysen ilyesmire gondolni lehetne. Szerintem a *κλισίησιν* egyszerű *κλισίασι*-ra javítandó, mint olyan hiba, melyet a leíró követett el.

A fragmentumokban azonban több oly helyet lehet találni, amelyekben *η*-s alak fordul elő, amilyen pl. a 17. 2. De ha az egész töredéket olvassuk, rögtön látjuk, hogy az trochaicus lejtésű s mint ilyen az *e* versnemnek rendesen megfelelő ión (vagy attikai) nyelvjárásban van írva:

„εὔτε
τὴν ἀπ' ἀρχύλης ἴησι
τοῖσδε τοῖς νεανίαις
λευκὸν ἀντεῖνασα πῆχυν.“

A szóbanforgó *τὴν ἀπ' ἀρχύλης* kifejezésen kívül más ión (attikai) alak is fordul benne elő, pl. *πῆχυν*. Az egész költemény verstani tekintetben nagyon hasonló a 21. öredékhez, amely szintén trochaicus lejtésű és szintén

ión formákat mutat fel, pl. ἡδύς. — A 19. fragmentum ugyancsak ión dialektusban van írva s az első declinatio végződéseiben η-t mutat:

„σὺ δ' ἐν χιτῶνι μούνα
παρὰ τὴν φίλην γυναιῖκα φεύγεις.“

A III. declinatio nőnemű szavaiban, melyek az ión-attikai nyelvjárásban τῆς, τῆτος végzetűek, Pindaros mindig τας, ταιος-t ír. Bacchylidesnél erre nem fordul elő példa, csupán a 7. 6.-ban található ezen kiegészítés ταχυτάτα, amely a Pindarosnál található analógiák bizonyító erejének hatása alatt (ταχυτάς, καχύτας, φιλότας etc.) teljesen jogosnak látszik. Feltűnő azonban, hogy a 32. fragmentumban a következő szó olvasható: ἀβρότῃτι. Ezt az alakot sokat támadták, de a legtöbb kiadás mégis megtartja. Én azt hiszem, hogy az egész költemény, melyhez ez a sor tartozott:

„ἀβρότῃτι ξυνέασιν Ἴωνες βασιλῆες“ ión dialektusban volt írva. Erra mutat, hogy az Ἴωνες szó ión alakjában van használva s a βασιλῆες ó-ión (epikus) alak. Továbbá nekem úgy tűnik fel, mintha a sornak némi ionicus lejtése volna:

~~~~~|~~~~~|~~~~~|~~~~~|~~~~~

Jól tudom, hogy ez elég gyenge bizonyosság, mert könnyen lehet olyan ionicus a minori sort találni, amely nem ión nyelvjárásban van írva (pl. Alkaiosnál), de addig elfogadhatónak tartom, míg jobb megoldás nem mutatkozik.

Megmarad az *a* az -αῖ, -αιος végzésekben, pl. πόρπαῖ, χαλκοθώραῖ. Ez utóbbi szónak érdekes megfelelője az ó-ind dhárakas (=tartó, fenntartó), amely egyúttal az eredeti indogermán a hangot is mutatja.

Megmarad az *α* a vulgaris *-ην, -ηνος* végzetekben, pl. *Ἑλλαν, Πανέλλανες*. E szabály Pindarosnál általános érvényű, Bacchylidesnél kivétnak a *ζην* végzetűek.

Az *ανα* nőnemű végzetben szintén megmarad az *α*. Pl. *σελάνα, Ἀθάνα, Ἀθαῖναι*. Ez alól azonban kivétel is van, pl. *εἰρήνα*, továbbá *Ἀλκμήνα*, e szóbar. *Ἀλκμήνιος*, amely csupán Bacchylidesnél fordul elő. Az *εἰρήνα* szó talán azokkal a szavakkal vethető egybe, amelyek *α*-tövű nevekből, vagy *α*-tövű igékből származnak. Hephaestion tanúsága szerint különben az aiolok e szót *εἰρήνα* alakban használták, sőt a dórok egyrésze is, mint azt krétai feliratok *εἰρήνα* vagy *ἰρήνα* szavai s a pamphyliai *ἰρῆνι* mutatják.

Mint hogy az eredeti *α* szintén a szó végzeteiben található, ennél a csoportnál kell felemlitenünk a *ἔκατι* és *ἄεκατι* szavakat, amelyek az iónban, mint *ἔκητι* és *ἄέκητι* hangzanak.

VII.

α

a szóképzésben és összetételekben.

Az *α* hangról szólva, meg kell még emlékeznünk annak szerepéről azokban a szavakban, melyek *α*-tövű nevekből vagy *α*-tövű igékből származnak; továbbá az *α* megmaradásáról olyan összetételekben, amelyeknek második része *α*-val kezdődik, amely azonban közönségesen *η*-ba nyúlik meg.

Tehát az első esetet illetőleg, az *α* megmarad, mindazon szavakban, amelyek *α*-tövű névszóból vagy igékből

származnak, mikor is a vulgaris nyelvhasználatban minden mindenkor *η*-t találunk. Ilyen pl. *ἀδματοι*. Ezt a szabályt azonban épen Bacchylidesre vonatkozólag egyáltalán nem lehet általánosítani, mert nagyon sok kivétel található a fennmaradt költeményekben is. Ilyen mindjárt *ἀδμήτα*. Hogy miért használ a költő különböző formákat, sokan azzal okolják meg, hogy az egyhangúságot akarja elkerülni. Ezért olvasunk *εἰρήνα*-t, *φάμα*-t, *κυβερνήτας*-t *λησταί*-t, holott a tiszta dór alakok *εἰράνα*, *φάμα*, *κυβερνάτας* és *λαῖσταί* lennének. Ezt a hypothesis-t nagyon meggyengíti az a körülmény, hogy mégis lépten-nyomon találkozunk az *α* hang sűrű előfordulása által keletkezett *μονοτονία*-val, a hol pedig hasonló elv követésével azt el lehetett volna kerülni, pl. *ἄθάνα*, *προφάτας*, *σελάνα*, *ἀρχμάτας*, *ἀλατάς*, *βοατάς* stb. Azt hiszem, hogy Bacchylides e tekintetben semmi határozott elvet nem tartott szem előtt; akart ugyan dór színezetet adni költeményeinek, de némely alakok mintha nagyon is nyerseknek tündek volna fel előtte, ha a szavakat következetesen átírja dóroknak s ezért, mint az egyik-másiknál többé-kevésbé ki is mutatható, hívált oly szavaknál amelyeket némely dór törzsek *η*-val ejtettek, az egyik helyen megtartotta az *η*-t. Ilyen pl. a fentebb is említett *εἰρήνα* szó, amely az iónban két *η*-val, a tiszta dórban két *α*-val van írva, s a melyet a kréταιak mégis *εἰρήνα*-nak, a pamphyliaiak *ἰρήνα*-nek mondtak ki. Itt viszont feltűnő az, hogy Pindaros is az *εἰρήνα* alakot használja, holott neki nem hangozhatott rosszul az *εἰράνα* alak sem, mert az ő boiótiai szójárásában ez a *εἰράνα*-nak hangzott. Ugy látszik, hogy Pindaros itt is, mint sok más esetben, Simonidestől tanult, — Azt az esetleges megjegyzést hogy az *η*-s alakok, kiváltképen oly költeményekben fordulnak elő,

amelyek iónokhoz, közelebből keosiakhoz vagy athéniékhöz vannak intézve, vissza kell utasítanunk, egyrészt mert a hagyomány sokkal csekélyebb, hogyszem ezt csak valószínűleg is meg lehessen állapítani, másrészt pedig a fennmaradt költemények maguk is többször ellentmondanak ezen állításnak. Pl. εἰρήνη-t, φήμα-t, κυβερνήτας-t ír Bacchylides az ötödik költeményben, amely a syrakusai Hieronhoz, tehát dór származású emberhez van intézve.

Meg kell itt jegyeznünk, hogy a 23. fragmentumban az összes kiadók ἀδμᾶτες-t irnak Boeckh kivételével, a ki előttem ismeretlen okból ἀδμῆτες-t ír. Ez utóbbi aligha állhat meg, bár Sophokles két helye a cantikumokban (El. 1239. O. C. 1059.) mellette szól. Nyilvánvaló azonban, hogy az attikai tragikusok, sokkal kisebb mértékben alkalmazták a dór sajtóságokat, mint akár az ión származású chorikus költők.

Azon szavaknak a száma különben, amelyek a fenti tételt igazolják, nagyon nagy, úgy hogy a teljes felsorolás szinte felesleges. Egy párat mégis megemlítünk. Igei származásúak : ἄδραστοι, ἄδραστος, ἀλάτας, ἄπλατος, ἄπρακτος, βαρύτατος, βοάτας, θνατός, πλάξιππος, πράξις, προφάτας, φωνάεις. Névszói származásúak : ἀίχματάς, ἀνίκατος, θεοτιματός stb. Mint láttuk azonban, a kivételek nem ritkák.

Megmarad végül az eredeti *a* oly összetételekben, melyeknek második tagja *a*-val kezdődik, amely közönségesen *η*-ba nyúlik meg. Pl. Ἀγαγορίδας, amely ἀγὰν-ἀνήρ-ből van összetéve s közönséges alakja Ἀγηγορίδης; — ἀρχαγέταν = ἀρχή-ἄγω = vulg. ἀρχηγέτην; ἀρχαγόν = ἀρχή-ἄγω = vulg. ἀρχηγόν; — στραταγέτας =

στρατὸν-ἄγω = vulg. στρατηγέτης; — ugyanigy στρα-
 ταγός = στρατηγός; — ποδάνεμος = ποδήνεμος; —
 φιλάνωρ = φιλήνωρ; — χρυσαλάκατος = χρυσηλάκα-
 τος stb.

Ily összetételeknél megjegyzendő az *a* és *o* válta-
 kozása, mint ὑπεράφανον és αἰχμοφόροι. E tekintetben
 rendkívül nagy az ingadozás az egyes költőknél. Egymás-
 hoz közel megtaláljuk mindkét alakot: πυροφόρος és
 ἀσπιδήφορος; θεογένης és θεαγένης; Νεοπολίτης és
 Νεάπολίτης.

VIII.

a egyéb esetekben.

Az *ā* interiectio többször előfordul s használatában
 nincs semmi különösség.

Hosszú *a*-t mutat még a következő szavakban:
 Ποσειδάων, az ión Ποσειδάων és attikai Ποσειδῶν helyett,
 és Πορθανίδας az ión Πορθανιδίτης helyett. Ugyanígy írja
 Pindaros is, bár viszont mindkét költő egyaránt használja
 az Ἰαόνων és Ἰωνες alakokat. Ha az összetétel első tagja
 λαός, sohasem vonja össze, pl. λαοφόρος, Λαομέδων. Pin-
 daros azonban egyszer ír Λαομεδόντειος-t és akkor is az
 αο-t synizesis-szel vonja össze, egyébként többször λαφέ-
 τας-t ír. Azokban a szavakban, melyeknek második része
 λαός, majd összevont, majd pedig szétvont alakot hasz-
 nálhatnak mindketten, pl. Bacchylidesnél Ἠγέλαος és Λαι-
 ρόλας.

Egy esetszerű végződésről lehet még itt szó; t. i.
 úgy Bacchylidesnél, mint Pindarosnál többször fordul elő

πάντα alak *πάντη* helyett. Olyan alak, mint Pindarosnál *ἀμῆ* vagy Alkalmannál *μαλίστ*; Bacchylidesnél nincs.

IX.

Rövid *a*.

A rövid *a*-t itt mintegy függelékül tárgyaljuk az előzőkhöz, hol mindig csak a hosszú *ā* hangról volt szó. Röviden lehet vele végezni, mert igen kevés változáson ment keresztül, mint általában a rövid magánhangzók, melyek sokkal inkább megőrzik eredeti jellegüket, mint a hosszúak.

A *τέμνω* ige alakjai kétszer fordulnak elő *ǎ*-val: *τάμνων* 5. 17, és *τάμνε* (imperf.) 16,4. Ez ión és dór alak egyaránt, *ε*-nál (*τέμνω*) csak az attikaiban írják, Homerosnál és Hesiodosnál mindig *τέμνω*.

ἔξαναρίζων (5,146.) áll Kenyonnál és Festánál, míg Blassnál és Jebbnél *ἔξεναρίζων*. Kenyon azt állítja, hogy *a*-s eredeti dór alak, de nagyon kevés erre a bizonyíték, mert még Pindarosnál is, a ki pedig sokkal szabadabban él dór formákkal, mint Bacchylides, mindig *ε*-nal fordul elő. Lehetséges, hogy a kéziratba íráshiba csuszott be.

A 12,229-ben *φρασίν* áll, ami a valószínű kiegészítés Pindaros nyomán. Régibb forma, mint *φρᾶσίν*.

17,46. Blassnál *ἀμαρτεῖν* áll, Kenyon *ἀμαρτεῖν*-t ír, de a kézirat Blass-t támogatja.

Az *a* prosodiájának metrikai ingadozására vonatkozólag csak a következők érdeemesek megjegyzésre:

φᾶρος háromszor fordul elő hosszú első szótaggal, mint az a dactylicus költők, Hesiodos és Apollonios Rhodios kivételével, írni szokták. A tragikusoknál mind a két változat előfordul, de a φᾶρος alak gyakoribb. Apollonios Rhodios φαρῆσσι-t ír.

ἀίσσω-ban mindig hosszú az első szótag épen úgy, mint Homerosnál, míg a tragikusok Euripides egy helye kivételével mind rövid ᾶ-t írnak.

ἀνήρ mind a kétféle képen előfordul: ἀνήρ és ἀνῆρων.

Ἄρης általában rövid α-val; egy helyen f. 24, 2. kétes.

χαλός mindakétféleképen, hosszú α-val az elegia- és epos-, röviddel az attikai tragikus költők mintájára.

Πανέλληνες-ben az első szótag α-ja rövid. Ehez hasonlót sehol sem találunk s e szerint úgy látszik, hogy a metrum kényszerítette a költőt. Alig hihető, hogy már ebben a korban annyira magán hordta volna a hangsúlyos szótag a szó egész súlyát, hogy a nem hangsúlyozottak metruma a közbeszédben egészen közömbössé vált volna.

17. 46. Blass a vulgáris ὄμαρτεῖν alaktot írja a kézirat szerint, míg Kenyon ὄμαρτεῖν-t.

Meg kell jegyeznünk, hogy oly hyperdórismusok, hogy úgy mondjam, mint Pindarosnál τόξα = τόττε vagy σκιάρος = σκιερός, sohasem fordul elő. E tekintetben Pindaros jóval tovább ment, mint Bacchylides, bár oly hyperdór alakokat ő is kerül, mint pl. Τάρων, ἰαγός, γὰ, κᾱ etc. A szerint, hogy Görögország mely részébe küldötték költeményeiket, változtatni kellett a hang színezetét dialektusok szerint, de nem volt szabad annyira tulságba vinni a dolgot, hogy azután a költemény valamely vidéken a csak szűk körben használt dialektusi alakok miatt

érthetlenné válják. Ezért igyekeznek mind a ketten a nyelvjárási sajátságok felhasználásában kellő mértéket tartani.

X.

— II —

Az ösgörög η , mely az idg. $\acute{e}$ hangnak felel meg, az összes dialektusokban megmaradt $\acute{e}$ kiejtéssel. E kiejtésben azonban vannak némi különbségek a szerint, amint az egyes dialektusokban nyíltabb vagy zártabb volt, így például az elisi nyelvjárásban az η kiejtése már nagyon közeledett az α -hoz, úgy hogy sokszor α -nak is írták. Itt találhatunk ilyen parallel írásmódokat $\beta\alpha\sigma\iota\lambda\acute{\alpha}\epsilon\varsigma = \beta\alpha\sigma\iota\lambda\eta\epsilon\varsigma$.

Bacchylidesnél az eredeti ösgörög η mindig megmarad η -nak és a helyesírása sém változik. Mint pl:

$\acute{\alpha}\eta\theta\acute{\omega}\nu = \acute{\alpha}\epsilon\eta\theta\acute{\omega}\nu$ 3, 98.

$\acute{\alpha}\eta\tau\alpha$ (16. 91.) fuvalom, ión $\acute{\alpha}\eta\tau\eta$.

$\beta\lambda\eta\chi\rho\acute{\omicron}\varsigma$, $\gamma\eta\rho\alpha\varsigma$, $\acute{\alpha}\nu\acute{\alpha}\theta\eta\mu\alpha$ (vagy $\acute{\alpha}\nu\theta\eta\mu\alpha$)

$\gamma\eta\eta\sigma\iota\omega\varsigma$, $\gamma\acute{\epsilon}\gamma\upsilon\sigma\iota\mu\alpha\iota$ -ből, $\gamma\epsilon\upsilon\eta$, $\gamma\upsilon\eta$ -töből

és $\kappa\alpha\sigma\iota\gamma\eta\tau\alpha$, $\kappa\alpha\sigma\acute{\iota}\gamma\eta\tau\omicron\varsigma$ (többször), eredetileg $\alpha\lambda\tau\omicron\kappa\alpha\sigma\acute{\iota}\gamma\eta\tau\omicron\varsigma$, $\alpha\lambda\tau\omicron$ — $\tau\epsilon\kappa\alpha\sigma\iota$ — $\gamma\upsilon\eta$ — $\tau\omicron\varsigma$.

$\eta\mu\iota\sigma\upsilon\varsigma$, tö : $\eta\mu\iota$ lat. semi, ahd. sámi; $\eta\mu\acute{\iota}\theta\epsilon\omicron\varsigma =$ semideus.

$\eta\theta\epsilon\omicron\varsigma$ ifju, nőtlen — v. ö. lat. vidua, ném. wittwe.

$\eta\pi\iota\acute{\omega}\varphi\rho\omega\upsilon$ összefügg $\eta\pi\iota\omega\varsigma$ -szal (Hom.)

$\eta\pi\alpha$, $\eta\pi\alpha\kappa\lambda\acute{\iota}\eta\varsigma$ Etymológiája bizonytalan, talán $\eta\eta\acute{\rho}\omega\varsigma$ szal függ össze.

$\eta\eta\acute{\rho}\omega\varsigma$ v. ö. lat. serius (komolyan).

Ἡσίოდος, annyira zárt *η*-val, hogy Lesbosban *Ἀΐσιόδ* nak irták.

θήβα és *θήβαι* (többször); *θησεύς*

λήγω (*λαγαρός*),

λωβηρός, *η*-ja bizonytalan származású. Lehet, hogy eredeti, lehet, hogy igei származású, ahol is az *a* pótlónyújtás által állt elő. V. ö. *λώβα* vagy *λώβη*, *λωβάομαι*.

μή, *μήτε*, *μήδε* (sokszor) a görögben mindig *η*-val, míg a kon nyelvekben *ā* található. V. ö. *οί*, *ób*, *óp*, *μά*.

μήν, *δελχόμενις*. Az összes dialektusokban *é* hang van csak a helyesírás különböző: herakl. *μής*, *ἰόν*, *μείς* ösgörög *μήνις, lat. *mensis* (ugyanaz a szó az összes többi indogermán nyelvekben).

μηρία. V. ö. lat. *membrum*. Az összes indogermán nyelvekben *ē* hanggal, tag vagy hus jelentésben.

μητις (többször) belátás.

Νησεύς Νηρηΐς (sokszor). V. ö. újg. *νερό* (viz).

Πηλεΐδας.

πλήμμυρις, *πλημμύρων*=vizár, nedvbőség, hullám (Hom.) *πλήμμυρα*=hullám, *πλημμυρέω*=túlömleni V. ö. *πίμπλημι*; *πολύηρατος*; *πολύκρημνος*, *κρήμνυμι*, *κρέμαμαι*.

πολυπήμων *πήμα*-ból=*πήπμα* V. ö. óind. pápman.

στῆθος.

χρή (sokszor); *χράω*-ban az *a* ujjabb alakulás. Ide tartozik *χρηστός* is.

ἀμηστάς=nyershúsevő *ῶμος* és *ἔδω* vagy *ἔσθίω*-ból, *μήλα* minden nyelvjárásban *η*-val.

ἀργηστάς=*ἀργεστής* (?) talán *ᾠμηστάς* analogiájára.

A *ζ* után Bacchylides még akkor is megőrzi az *η*-t ha a dór dialektusban *a* áll. Ez határozottan ionizmus. Pl. *Τροζήνιος* tehát a város neve *Τρόζην* vagy *Τροΐζην*,

amely a dórban Herodianos tanúsága szerint¹ Τροίζαν-nak hangzott.

Hasonló ehhez Ζήν, melynek mellékalakjai Bacchylidesnél, mint Ζηνί, Ζηνός fordulnak elő, holott a dór alakok: Ζάν etc.

Továbbá ζήλος és összetételei, mint ἐπίζηλος, πολύζηλος, πολυζήλωτος = dór ζᾶλος irigység * ja-lo-s. V. ö. óind. ya (megragadni) ujszlovén jal = irigység.

Bacchylidessel ellentétben Pindaros a dór dialektust követve mindig a-t ír. Simonidesről semmi bizonyosat nem lehet állítani a töredékek csekély volta miatt. A nála előforduló ξηλωτός csak coniectura által keletkezett.

Vannak ezenkívül még más szavak is, melyekben Bacchylides η-t ír, holott a tiszta dórban α áll. Ilyenek:

ἦβα, mely Kallimachosnál és Theokritosnál ἄβανak van írva. De nem lehet biztosan tudni, hogy nem a leiró vétette-e el a fentemlített költőknél, mert az óidgban iega alak felel meg e szónak, tehát e-s. Egy feliraton e szót találták, ἐφάβαρχον amely a ἄβα alak hiteleségét támogatja. Egy másik feliraton ἐφαβος.²

ἡδύς csupán a fr. 21. 5.-ben egyébként mindig ἁδύς (lat. suavis.) Ugy látszik, hogy az egész 21. töredék bár strophás szerkezetet mutat, teljesen ión dialektusban van írva mert benne semmi dorismus nem fordul elő.

νηίς Mellékalakjai: νηιάς, ναιάς, ναίς = vizi nymppha. Összefügg. νάω-val. Ugy látszik a többeli η az eredeti α-nak felel meg.

¹Eustath. 287, 20. Ἡρωδιανὸς συνηγορεῖ, εἰπὼν, ὅτι ἡ Δωρὶς καὶ Αἰολὶς διάλεκτος οὐδέποτε κατὰ γυναικὴν περιτροσύλλαβον τὸ η μετατιθέασιν εἰς α, εἰ μὴ βαρῦνοιτο, ἔλληγ — ἔλλαν Τροίζην — Τροίζαν.

²Collitz — Bechtel I. p. 110 no. 295. Meister I. 64. Hoffmann H. 290. Joh. Schönc p. 218.

παρήγων ión alak, a dórban *παρών*.

παραπλήξ, a dórban talán *παραπλάξ*.

παρηγῆς; származása *παρ* — *ἄνσ* — *ων*, *παρ* — *ἄνσ* — *ιά* — *ις*

(a száj melletti rész). Att. *παρηγῆς* és *παρεῖα*. = dór *παρόφα* lesb. *παράφα*, ión *παρήιον*.

ἔπισχῆπτω (többször) összefügg a következőkkel : *σχῆπτός* vihar, *σχῆπτρον* bot = dór, *σχᾶπτων*, *σχᾶπος*, *σχῆπᾶνιον* bot = lat. *scapus* = szár.

φάμα, ebben az alakban többször előfordul. Körülbelül úgy vagyunk vele, mint *ῥῖβα*-val, t. i. Theokritosnál *φάμα* fordul elő; ezen alak valódiságát a latin *fama* is valószínűbbé teszi.

Mellesleg fel kell itt említenünk a 10.30 töredékes sort, mely Kenyon szerint a kódexben [. . . .] 'ΡΑ-nak, Blass szerint . . . . 'ρα-nak van írva. Blass és Jebb *ἡμέρα*-ra, Kenyon és Festa *ἄμέρα*-ra egészítik ki. Ez utóbbi valószínűbb, mert más helyeken is ez az alak fordul elő. Hogy azonban a másik is lehetséges, amellettt szól az isylosznál található *ἡμερόφυλλος* szó.

Az ión nyelvjárás epikus költői nyelve hatást gyakorolt Bacchylidesre abban a tekintetben is, hogy néhány szóban, különösen oly tulajdon nevekben, amelyek Homerosnál is előfordúlnak, megőrizze azt az alakot, amely Homeros óta csaknem conventionalissá vált. Pindaros, Simonides és az attikai tragikusok sok esetben szintén így járnak el. Ily szavak *Ἀρήιος*, *Βορήιος*, *Θέλημος*, *Ἰθακήσιος*, *πολεμήσιος*, amelyek, mint látjuk, tiszta ión alakok. Ide számítható *Κήιος* is, mely ugyan Homerosnál egyáltalán nem fordul elő, de a sok analóg példa eléggé indokolja használatát. Homerost utánozza a *παρηγῆς* és

Νηρηΐς alakokban is, noha az előbbi helyett Pindaros a dór nyelvhasználatot követve *πάραιος*-t ír.

Megtartja az eredeti *η*-t az *ηρ*, *ηγ*, *ης* végzetekben. főneveknél pl. *ἀνήρ* (*ἀνέρας*), *θυγάτηρ*, *μάτηρ*, melynek első szótagjában az *α*, másik szótagjában az *η* az eredeti; *ἀύχην* (aiol *αὔφην*) és összetételei: *δολιάύχην*, *χλωραύχην*, *ποίμην* (etymológiája bizonytalan v. ö. gör. *πῶν* vagy talán *ποῖ-μένω*); *πυθμήν*, *φρήν* (összefügg az ösidg. * *ghré* gyökkel=észrevenni); *Ζήν*, *Ζηγός*, *Ζηλί*: (bár Pherekydesnél *Ζᾶς* s a krétaiban *Ζᾶν* [l. Anth. Gr.]); *τάπης* (V. ö. *ταπίς*, *δάπις*); *Φέρης*, *Ἀφάρητα*, *Ἄρες* (v. ö. *ἀρή* — pusztulás) *παντέλης*. —

XI.

— E —

A rövid *e* hangot, az *ε*-t illetőleg semmi általánosabb érvényű szabályt nem lehet felállítani. Használata általánosságban olyan, mint az attikai nyelvben, s a különösségek csupán mint mint elszigetelt jelenségek mutatkoznak és csak egyes szavakra szorítkoznak.

ἐθέλω, *θέλω*. Az előbbi alak Bacchylidesnél gyakoribb, mint az utóbbi, de a használat tekintetében semmi szabályosság nem mutatkozik. Ezzel szemben megjegyzésre érdemes, hogy ez a szó: *ἐξεῖνος* sohasem fordul elő ebben az alakban, hanem mindig csak mint *ξεῖνος* ugy-mássalhangzó, mint magánhangzó után.

ῥέεθρον ép úgy, mint Pindarosnál, két *ε*-nal és sohasem összevonva.

εἰ diphthongus helyett sokszor áll Bacchylidesnél egyszerű *ε*, amely hangok kiejtése az ő korában meglehe-

tősen közeledett már egymáshoz. E áll ε : helyett e szóban : $\acute{\alpha}\delta\epsilon\lambda\phi\epsilon\acute{\omega}\nu$ (5,118.) $\acute{\alpha}\delta\epsilon\lambda\phi\epsilon\iota\acute{\omega}\nu$ helyett. 5,53. a papyros $\acute{\alpha}\phi\upsilon\upsilon\acute{\omega}\nu$ -t ír, azonban a mérték határozottan $\acute{\alpha}\phi\upsilon\epsilon\acute{\omega}\nu$ -t kíván s ezért a kiadók (már Kenyon) igen helyesen tették ezt a javítást. Az $\acute{\alpha}\phi\upsilon\upsilon\acute{\omega}\varsigma$ szó különben Bacchylidesnél nagyon sokszor előfordúl, de seholsem ε : diphthongussal, hanem mindig csak egyszerű ε -nal. Pindarosnál egyaránt előfordúl mind a két alak, de többször a rövidebb. Viszont Alpheos folyó említésénél azt találjuk, hogy Bacchylidesnél $\acute{\lambda}\lambda\phi\epsilon\iota\omega\acute{\omega}$ (kétszer) $\acute{\lambda}\lambda\phi\epsilon\acute{\omega}\nu$ (négyyszer) és $\acute{\lambda}\lambda\phi\epsilon\acute{\omega}$ (egyszer) fordul elő. Ez utóbbi esetben a papyros $\acute{\lambda}\lambda\phi\epsilon\iota\omega\acute{\omega}$ -t ír, azonban a metrumból világos, hogy az $\acute{\lambda}\lambda\phi\epsilon\acute{\omega}$ helyes. Úgy látjuk tehát, hogy a metrum kívánalmái szerint mindakét alakot felváltva használták.

Az ión $\kappa\lambda\epsilon\iota\omega\acute{\omega}\varsigma$ alak többször előfordúl, mint az aiol $\kappa\lambda\epsilon\upsilon\upsilon\acute{\omega}\varsigma$, míg a dór alak $\kappa\lambda\eta\upsilon\acute{\omega}\varsigma$ sohasem jön elő. Pindaros is csak ezt a két alakot használja. Különben is nagyon nehéz feltétlen bizonyossággal megállapítani, hogy hol volt $\varepsilon\varepsilon$ és hol ε -es alak. Mert úgy Pindaros, mint Bacchylides hazájában, Boiótiában és Keosban és az ó-ión dialektusban nem tettek különbséget a kiejtésben a két alak között. Úgy az $\varepsilon\varepsilon$ -t, mint az ε -t egyaránt $\acute{\epsilon}$ -nek ejtették, sőt ha az egyszerű ε , helyzeténél fogva hosszú volt, gyakran ugyanígy hangzott. Tehát $\kappa\lambda\epsilon\iota\omega\acute{\omega}\varsigma$, $\kappa\lambda\eta\upsilon\acute{\omega}\varsigma$ és $\kappa\lambda\epsilon\upsilon\upsilon\acute{\omega}\varsigma$ vagy $\kappa\lambda\acute{\epsilon}\upsilon\upsilon\upsilon\acute{\omega}\varsigma$ teljesen egyformán hangzottak, csak a helyesírásban tértek el egymástól, szintúgy $\phi\alpha\epsilon\iota\omega\acute{\omega}\varsigma$, $\phi\alpha\epsilon\upsilon\upsilon\acute{\omega}\varsigma$ és $\phi\alpha\eta\upsilon\acute{\omega}\varsigma$; tehát klénós és phaénós. Ezen és az ezekhez hasonló szavakban tehát a lehető legnagyobb ingadozás van az egyes kéziratokban, de a szöveg biztos megállapítására nézve nem lehet semmit sem tenni, legfeljebb azt, hogy a szerint, hogy az illető költemény ión,

dór vagy aiol emberhez van intézve, visszaállítjuk az ión, dór vagy aiol helyesírás szerint való alakot, természetesen csak akkor, ha a metrum megengedi. Hogy azonban a helyesírás mennyire ingadozott, annak legszebb bizonyítéka a 14,9. előforduló *προσήνεπεν* szó, mely *προσεννεπω*-ból származik s ez alakjában nyelvészetileg teljesen indokolatlan, míg a kiejtésben a *προσήνεπεν* és *προσέννεπεν* alakok tökéletesen egybeesnek. Ennek az ingadozásnak leghűbb képét találjuk az inscriptiókon és vázafeliratokon.

Itt lehet még szó a *θέρσος* és *θερσειπής* (audace parlante, Festa) aiol alakokról (ión *θάρσος* etc.), melyek Homerostól kerültek Bacchylideshez.

Ahol az attikai dialektusban összevonásból származó hosszú *a* fordul elő, gyakran megtörténik, hogy Bacchylides az *a*-t eredeti alkatrészeire, *a-s*-ra bontja. Pl. *ἀέχων* = *ἀέχων*. Ide lehet számítani az *ἀέχαι* alakot is, mely szintén ión módra nincs összevonva, de az attikai dialektusban összevont alakja sem fordul elő. Ezek és a következő össze nem vont alakok Pindarosnál is gyakran fordulnak elő.

ἀέξω és *αὔξω* egyaránt előfordúl; Pindarosnál *αὔξω* és *αὔξάνω* többször.

ἄεθλον Bacchylidesnél mindig ily alakban, egy helyen pedig 8,104. *πενταέθλου*. Pindarosnál is többször áll az össze nem vont alak —

XII.

— I —

τανισφύρος 3,60 *τανισφύρου* 5,59, *τανίφυλλον*. Ezekben a szavakban azt találjuk, hogy az *ε* az eredeti *υ*

helyett áll, tehát a fentemlített alakok: *ταυνοσφύρος* stb. helyett. A dolog magyarázatát csak úgy lehet megkísérteni, ha azt mondjuk, hogy a hangváltozás a jóhangzás kedvéért történt, mert a két *υ*-t egymásután el akarták kerülni. Ennek az állításnak mellette szól Pindarosnál Ne. 3. e szó *ουρίχτυπος*, de ellent mond neki *βαρύχτυπος*. Úgy látszik tehát, hogy némely vidéken megszokták az egyik szót így, a másikat úgy ejteni s a költő is csak azt a szót használta *υ*-s alakban, amelyet hallott is, anélkül, hogy ezt a hangtani változtatást összes következményeiben keresztül vitte volna. Ilyenféle következetlenségektől egyes költők művei csak úgy hemzsegnak s nem kellene csodálkoznunk, ha Bacchylidesnél is hasonlóra akadnánk, ami hogy nem történik, annak oka egyedül fentmaradt műveinek csekély számában rejlik.

Metrikai szempontból érdekes megjegyezni, hogy ugyanabban a szóban, a rövid és hosszú *ι* felváltva fordulnak elő. Pl. *ἴσος*-ban az *ι* rövid, az 5,46. versben :

$\bar{\rho}\bar{\iota}\bar{\pi}\bar{\alpha}\bar{\nu}\ \bar{\gamma}\bar{\alpha}\bar{\rho}\ \bar{\iota}\bar{\sigma}\bar{\omicron}\bar{s}\ \bar{\beta}\bar{\alpha}\bar{\rho}\bar{\upsilon}\bar{\chi}\bar{\tau}\bar{\upsilon}\bar{\rho}\bar{\omicron}\bar{s}$;

szintén rövid a 12,156. versben.

$\bar{\mu}\bar{\omicron}\bar{\mu}\bar{\phi}\bar{\alpha}\bar{\nu}\ \bar{\tau}\bar{\iota}\bar{\sigma}\bar{\alpha}\bar{\nu}\ \bar{\theta}\bar{\epsilon}\bar{\omega}\bar{\nu}\ \bar{\delta}\bar{\iota}\bar{\nu}\ \bar{\omicron}\bar{\rho}\bar{\rho}\bar{\alpha}\bar{\nu}$.

Ellenben hosszú az 1 d 34-ben :

$\bar{\iota}\bar{\sigma}\bar{\omicron}\bar{\nu}\ \bar{\omicron}\bar{\nu}\ \bar{\tau}\bar{\alpha}\bar{\phi}\bar{\nu}\bar{\epsilon}\bar{\sigma}\bar{\theta}\bar{s}\ \bar{\eta}\bar{\mu}\bar{\epsilon}\bar{\rho}\bar{\epsilon}\bar{\iota}$

és a fr. 2,2-ben :

$\bar{\alpha}\bar{\phi}\bar{\eta}\bar{\epsilon}\bar{\gamma}\bar{\chi}\bar{\tau}\bar{\omicron}\bar{\iota}\bar{\omicron}\bar{\nu}\bar{\iota}\bar{\sigma}\bar{\omicron}\bar{\nu}$.

Hosszú ebben az összetételben is *ἴσανεμος* :

$\bar{\iota}\bar{\pi}\bar{\rho}\bar{\omicron}\bar{\nu}\bar{s}\ \bar{\tau}\bar{\epsilon}\ (\bar{\epsilon})\bar{\nu}\bar{\iota}\bar{\sigma}\bar{\alpha}\bar{\nu}\bar{\epsilon}\bar{\mu}\bar{\omicron}\bar{\nu}\bar{s}$ (19,9).

Érdekes e tekintetben a többi költőket is szemügyre venni. Pindarosnál, ha egyszerűen használja az *ἴσος*-t,

mindig rövid az *ι*, míg összetett szavakban egypárszor hosszú. Bár Pindarostól azt lehetne várni, hogy mindig hosszú *ι*-t használ, mert még az ő korában a boiótiai dialektusban ismeretes volt a *ἴσφος* ősi alak. Hesiodos, a boiótiába költözött ión, és a dór Theognis szintén rövid *ι*-t használnak, míg az attikai költők, az ión Bacchylides, és a többi iónok Homerost követve s talán a kiejtésüket is, igen gyakran hosszú *ι*-t. Talán nem is céltudatosan akarják az epikus dialektust utánozni, hanem annak az alakjaihoz származásuknál s anyanyelvüknél fogva is közelebb állanak.

ἴσων. Az összes költők, még a latinok is úgy használják e szót, hogy az első szótagja hosszú. Kivételt csak Pindaros, Simonides és Bacchylides képeznek, akiknél röviden is előfordul; költőknél különben is csak egyszer, akkor is röviden.

Úgy látszik, hogy az *ει* diphthongust már ekkor is kezdték némely szóban *i*-nek ejteni, bár általában a kiejtés ekkor *ē* volt. Az *i* ejtés a Kr. e. III. században vált általánossá. Az *ει* mindkét tagjának kiejtése tulajdonképen sohasem existált, hacsak az ösgörögben nem s ha Bacchylidesnél ily írásmódok fordulnak elő *οἰκτίροντα* 5,158. vagy *μειχθεῖσα* 12,99. ezen nem lehet nagyon csodálkoznunk, tudva azt, hogy a boiótiai dialektusban az egész folyamat már Kr. előtti V. században végbement, pl. *αἰδωντος* = *ἀειδωντος*, *Ἀριστογυτόνιος* = *Ἀριστογυειτόνιος*. S ez, ha másként nem, Pindaros nyomán hatást gyakorolt Bacchylidesre. Az egész dolognak nem lehet nagy jelentőséget tulajdonítanunk, mert tisztán helyesírási kérdés.

XIII.

0.

Kenyon szerint a 17, 46. versben *ἀμαπτειν* helyett *ἀμαρτειν* áll, tehát itt az *o* megfelelne a vulgáris *a*-nak. Kenyonnak a feltevését azonban alig támogatja valami.

Sokkal gyakoribb az az eset, mikor a vulgáris *o* helyet *ou* diphthongus áll ilyen szavakban: *μόνος*, *νόσος*, *χώρα*, *δόρυ*, *ἄρος*, *Ὀλυμπος*, *Συραχόσιος*, melyekről előbb av *ou* diphthongus tárgyalásánál lesz szó.

Az *ω*-ra vonatkozólag is alig lehet valamit megjegyezni. Az eredeti *oa*-t, mint az közönségesen történik, összevonja mindig *ω*-ba, pl. az eredeti *πρόατος* helyett *πρωτος*. Ez alól azonban van kivétel is, pl. *σώφρων* szót mindig összevonatlan alakjában használja: *σαόφρων* s ennek az oka szerintem nem az, hogy a költő erőteljesebben akarja mondani, hanem vagy metrikai okból nehéz a két hosszú szótagot beilleszteni, vagy pedig különösebb, a mindennapitól eltérő szavakat akar használni, hogy ezáltal is hatásra tegyen szert. Hasonló szók összevonás nélkül Simonidesnél is fordulnak elő, mint *ναϊετῶντες* és *σαοφροσύνην*, sőt Homerosnál is.

A 3, 30. versben Blass olvasása szerint *ῶν* van és pedig *οῶν* helyett. Pindarosnál mindig *οῶν* fordul elő és ezért többen nem fogadják el a Blass olvasását. A dolog mindenesetre eléggé kétséges. A codexben Kenyon szerint *M[·]ΔΩΝ*, Blass közlése szerint *μ*: *λῶν* áll; olvasása Kenyonnál és Festánál *μ* (*o*) *λῶν*, Jebbnél *μολῶν*, míg Blassnál *μολῶν*. Az *ῶν* olvasást Jurenka sem fogadja el. Blass-ot némileg támogatja a codex-ben látható hajtott hangjel. Az *οῶν* attikai

és homerosi alak, az $\omega\nu$ pedig egyaránt dór, ión és aiol. Az $\omega\nu$ régi instrumentalis lehetett az $\omicron, \tau\epsilon$ -töböl való $\omega\delta$, $\eta\delta$ ablativushoz (V. ö. $\eta\delta\epsilon$, $\xi\tau\iota$); az $\omega\delta\nu$ -ról feltehető, hogy egy rövidebb formának (talán $*\delta\nu$) megnyújtása.

Az $\omicron$ és ω váltakozva fordul elő ugyanabban a szóban $\Delta\iota\omicron\nu\nu\sigma\acute{\iota}\omicron\iota\sigma\iota$ (fr. 20 4.) és $\Delta\iota\omega\nu\acute{\upsilon}\sigma\omicron\nu$ (8, 98.) Mindkét alak elég gyakori a költőknél, Pindarosnál egy hely kivételével rövid $\omicron$ -nal áll.

XIV.

γ.

Mindaz, ami az υ félhangzóról mondható, tisztán a metrika körébe tartozik, hacsak nem említjük az ϵ tárgyalásánál már felhozott $\tau\alpha\nu\nu$ szócskát, melynek υ -ja helyett olykor ϵ áll. Nagyobb hangtani változáson nem ment át, mint hogy a vulgaris rövid υ helyett hosszú υ vagy megfordítva fordul elő. Példáink a következők:

δ helyett $\bar{\upsilon}$ áll az $-\acute{\upsilon}\omega$ végű igék praesensében és imperfectumában pl. fr. 20, 6, $\lambda\acute{\iota}'\epsilon\iota$, fr. 33, $\mu\alpha\nu\delta'\epsilon\iota$, 9, 14, $\mu\alpha\nu\delta\delta\omicron\nu$. De az ellenkező, a vulgaris rövid υ is előfordúl, mint 3, 85, $\gamma\alpha\rho\acute{\upsilon}\omega$, 15, 18, $\theta\acute{\upsilon}\epsilon\nu$, 16, 12, $\acute{\epsilon}\rho\acute{\alpha}\tau\upsilon\epsilon\nu$.

$\bar{\upsilon}$ helyett δ fordul elő a következő helyeken: 15, 2, $\chi\rho\delta\acute{\sigma}\acute{\epsilon}\alpha\nu$, 9, 6, $\chi\rho\delta'\sigma\epsilon$, 5, 174, $\chi\rho\delta\acute{\sigma}\acute{\epsilon}\alpha\varsigma$, míg a többi esetekben az υ mindig hosszú. Bacchylidesnél csupán a $\chi\rho\acute{\upsilon}\sigma\epsilon\omicron\varsigma$ és mellékalakjai fordulnak elő rövid υ -nal, míg $\chi\rho\upsilon\sigma\acute{\omicron}\varsigma$ -ban és összetételeiben az υ mindig hosszú. Pindarosnál egy helyen (Ne. 7, 58.) $\chi\rho\delta\acute{\sigma}\acute{\omicron}\varsigma$, mint pyrrichios is előfordúl.

A *κῶανος* szó a köznyelvben is nagyon kétes prosodiájú lehetett, mert a költők hol rövid, hol hosszú első szótaggal írják. Ebben igazán a legnagyobb szabadsággal élnek. Erre nézve elég Bacchylidesből, Pindarosból és Homerosból néhány példát felhozni. Bacchylidesnél összetett szavakban mindig rövid, pl. *κῶανανθήϊ* 12, 124. *κῶανοπλόχαιμον* 5, 33 — 8, 53. *κῶανοπλόχαμοι* 10, 83. *κῶανόπρωρα* 16, 1.; *κῶανώπιθας* 12, 160. A *κῶαν]*ῶπις 14, 2. csak kiegészítés. Ezekkel szemben *κῶάνος* 12, 64.-ben az *υ* hosszú. Megfordított az eset Homerosnál, a kinél összetett szavakban, mint *κῶανόπεζα*, *κῶανόπεπλος*, *κῶανοχαίτης*, az *υ* mindig hosszú, míg e szóban „*κῶανός*“ rövid. Mindez természetesen a metrum kedvéért történik s hogy az eredmény Bacchylidesnél és Homerosznál épen ellenkező, annak magyarázatát a tiszta dactylicus és logaoedicus versek közti különbségben kell keresni.

Hogy a költő *εὐδρον*-t (10, 119.) a következőleg méri fel: — — $\curvearrowright$, abban semmi különös dórismus nincs, mint némelyek gondolják. Igaz, hogy a dórban a *δδωρ* szóban hosszú az *υ*, de itt nem szükséges dór alakot feltételeznünk, tudva azt, hogy a görögben a muta cum liquida sokkal többször képez positiót, mint a latinban.

XV.

1-diphthongusok.

αι-t ír *εἶ* helyet háromszor is Bacchylides (5, 5; 12, 199; 16, 64); a többi helyeken mindig *εἶ* áll nála is. Pindarosnál az *αι* alak sohasem fordul elő. Tulajdonképen

nem a diphthongus módosulásáról, hanem egészen különböző származású szavakról van szó. A különbség abban áll, hogy az *αι* loc. sg. fem. az *ὀ*-névmástóhöz, az *ει* pedig loc. sg. neutr. ugyanebből a töből; ugyanehez a töhöz tartozik a dór *ῆ*, amely instr. sg. neutr.

ὄπο helyett genitivusszal egyszer (12, 130.) a bővebb *ὄπαι* alak fordul elő: *παρά* helyett dativusszal egyszer (12, 250.) *παραι*.

Sajátságos dolog, hogy a metrum kedvéért néha rövidnek veszi az *αι* diphthongust, így pl. 16, 92. *Ἀθηναίων*, vagy 16, 129. *παιάνειαν*. A 16, 98 versben, ha az *ἐναλιναίεται* olvasást megtartjuk, szintén rövidnek kell vennünk a szó közepén álló *αι*-t, Blass azonban egyenesen *ἐναλιναίεται*-t olvas. Hasonló dolog előfordul az *ει* diphthongussal is. Ezzel a szabadsággal él Pindaros is, még pedig sokkal nagyobb mértékben, mint Bacchylides. Ugy látszik, e szabadságot a népnyelvből vették maguknak a költők s ebből arra is lehet következtetni, hogy a görög nyelv már akkor is nagy hajlandóságot mutatott arra, hogy az *αι* és *ει* diphthongusokat vocalis előtt *a*-ra és *e*-ra változtassa, amint ez később nem csak vocalis előtt, de általában is megtörtént.

παῖς mindenütt egy szótagunak olvasandó épen úgy, mint Pindarosnál. Más kardalköltőknél igen sokszor kéttagú, pl. Stesichorosnál *παῖς Διός*.

Az *ει* diphthongust illetőleg is csak igen keveset lehet megjegyezni. *αιεῖ* és *αιέν* vegyesen fordulnak elő, Bacchylidesnél körülbelül egyenlő számban, Pindarosnál többször az *αιεῖ* alak. Feltűnő, hogy az attikai *αιεῖ* egyiknél sem fordul elő. Nem lehet megállapítani, hogy tulajdonképen ez alakok mely dialektusokhoz tartoznak; leg-

valószínűbb, hogy csak a költői nyelvben voltak már ekkor használatosak és eredetük még Homerosra vihető vissza, kinél mindkét alak sűrűn előfordul.

8, 4. *Φλιτωῶντα*. A papyruson és Blassnál világosan így van. Kenyon valamiféle okból *Φλιτωῶντα*-t ír, valószínűleg azért, mert a papyruson a czimben *Αυτομηχῶσει φλιασιω* olvasható. Természetesen nehéz eldönteni, hogy melyik írást fogadjuk el, mert úgy látszik, mindkettő helyes. Ismét csak helyesírási kérdés. Az *ει* már ebben a korban átment *ε* hangba s némely vidéken — mint ily esetekben következtethető — *ι*-ba is.

ἄσιδω mindig ez össze nem vont alakjában fordul elő, bizonyára az ión-epikus költői nyelv után, mint amely alak sokkal alkalmasabban illeszthető be úgy a logaoedikus mint a daktylikus versekbe, mint a vulgáris *ἄιδω*. Pindarosnál ugyan így.

ἄσιρας és *ἄρατο*. Összevont és össze nem vont alakok a költő tetszése szerint és a metrum kedvéért vegyesen.

Az *αι* diphthongusról csak annyit mondhatunk, hogy az 5, 28 versben, ahol az ión alak *πνοαισιν* van hagyományozva, a metrum miatt vissza kellett állítani a diphthongusos *πνοαισιν* alakot. Ez éppen megfordítottja annak az esetnek, amelyet az *αι* diphthongusnál a diphthongus ejtését illetőleg említettünk.

XVI.

γ-diphthongusok.

Az *ου* diphthongusra vonatkozólag semmi különösebb megjegyezni valónk nincs. Használata semmiben sem külön-

bözik a vulgáris nyelvhasználattól.

Az *ευ* diphthongust illetőleg: az *ευ*³ adverbium magában véve és legtöbbször összetételeiben is egyszótagunak olvasandó. Bacchylides korában a költők s a nép aligha érezhették azt, hogy a két hangzó között valaha *σ* állott (v, ö. öi. vásu-s) amint azt Homeros korában még érezték. S hogy mégis oly sok esetben történik meg az *ε* és *υ* szétvonása, az ismét csak a homerosi költői nyelv nagy befolyásának tulajdonítható. Ilyen szétvont alakok: *ἐυκτίτων* (3, 46.) *ἐὐδματων* (8, 84.) *ἐὐθρονος* (15, 3.) *ἐυκτ-* (19, 10.) Az *ηυ* mellékalak Bacchylidesnél a kéziratban nem fordul elő világosan, de a 16, 18 vers utolsó szava, amelyet eddig *εὐρῦεθρον*-nak olvastak, valószínűleg *ἡρῦεθρον*-nak olvasandó, amint azt a Blass Sues-féle kiadás is közli. Pindarosnál Homeros hatása alatt többször előfordul az *ἡυ* alak is.

Megjegyzendő, hogy Bacchylides az *εο*-t néha *ευ*-be összevonja, olyankor is, mikor a vulgáris nyelvben nincs szó összevonásról, pl. *εῶν*-ból (vulg. *ῶν*) előfordúl *εῶντα* (kétszer) (vulg. *ῶντα*), és *εῶντα* (3.78.) aiolos összevonással. Épenígy 8,99. *εῶντας* = *ῶντας*.

Az *ο* és *ου* hangok felcserélése a görög költőknél elég gyakori. Legtöbbször előfordúl e szónál *μόνος*—*μοῦνος*. Bacchylidesnél mind a kétféle használat előfordúl, de hogy ő az ősi digammának csak a legkisebb nyomát is érezhette volna, az teljességgel lehetetlen. A hosszabb alakot Homeros nyelvéből vehette és azért használta, mert a conventionális költői kifejezésekkel már teljesen össze van forrva. A vulgáris alak *μόνος* volt. Nem

tartom azonban lehetetlennek azt sem, hogy a közönséges nyelvben itt-ott már megnyújtották az első szótagot a hangsúly hatása alatt s ez a régi *ου*-t annál elfogadhatóbbá tette, mivel nem volt nagy a különbség a két hang kiejtése között (V. ö. *Μοῦσα* = *Μῶσα*). Az ilyen párhuzamos alakok természetesen nagyon megkönnyítették a verstechnikát.

νόσων (l, d 32) és *νούσων* (fr. 23,2.) Ez utóbbi alak szintén Homeros költői nyelvéből van véve. *ζόρα* és *ζούρα* váltakozva fordulnak elő, de *ζούρα* többször. *Δόρυ*, *ἄρος* és *Ὀλυμπος* szavakban az *ο* homerosi *ου* megnyújtása sohasem fordul elő. *Συραχόσιος* kétszer olvasható, viszont egyszer *Συρακούσσιος* (Blass szerint helyesebben *Συραχόσσιος*, de lehet *Συρακούσσιος* is). Úgy látszik, e szót a különböző dialektusokban nagyon különféleképpen ejtették, de mindkét kiejtés igen közönséges lehetett. Bizonyítja ezt egyfelől, hogy a költők leginkább *Συραχόσιος*-t írnak, s hogy viszont a latinba pl. a *Syracusae* alak ment át. Talán épen Siciliában volt szokásos ez a kiejtés.*

Az *ὄνομα* szó Bacchylidesnél egyszer sem fordul elő, s használatáról semmi bizonyosat nem lehet állítani. De nem hihető, hogy Pindarost követve *ὄνομα*-t írt volna, sokkal inkább, hogy a vulgaris alakot, vagy a megnyújtott *οὐ ὄνομα*-t.

---

* Vergiliusnál mégis, valószínűleg görög versek hatása alatt, ez olvasható (Ecl. VI. 1.):

„Prima Syracosio dignata est ludere versu
nostra, nec erubuit silvas habitare, Thalia“.

XVII.

κ-hangok.

A mássalhangzókat sokkal kevesebb változás éri az idők folyamán, mint a magánhangzókat. Bár az újabb kutatás sokat eltörölt annak a különbségnek élességéből, amely a magánhangzókat és mássalhangzókat egymástól mereven elválasztotta a régi felfogás szerint, mégis úgy látszik, hogy volt annak valami igazsága, a ki először nevezte a magánhangzókat a beszéd lelkének, melyen az érzelem nyer kifejezést, és a mássalhangzókat a beszéd testének, melyen az értelem nyugszik. Ez utóbbiak, mint anyagibb részek, könnyebben fentmaradnak változatlanul, míg az előbbieket, mint az érzelmek és hangulatok, könnyebben változnak és mennek át az ellentétekbe. Épen ezért a mássalhangzók használatáról Bacchylidesnél alig mondhatunk valami nevezetesebbet, oly kevésbé üt el nyelvhasználatát a vulgáris nyelvtől.

A mi a *κ* hangokat (*κ*, *γ*, *χ*) illeti, csupán a *χ*-ről mondhatunk egy pár szót; a *κ* és *γ* használata semmiben sem különbözik az attikai nyelvtől.

Az 5,22. versben Kenyon szerint a papyruson 'OPNIXEC olvasható s e szerint Kenyon, Festa és Jebb az *ὄρνιχες* alakot írják szövegeikben. Csupán Blass akarja ezt a dór *χ*-t eltüntetni, s ezért *ὄρνιθες*-t ír, s ömaga a papyruson is *ὄρνιθες*-t lát. Hogy azonban álláspontja tartathatatlan, legjobban bizonyítja a saját maga IV. kiadása, amelyet azonban már Suess adott sajtó alá, s amelyben az *ὄρνιχες* az elfogadott alak. Különbözik is ez nagyon közönséges dór alak, amely Pindarosnál sokszor fordul elő.

XVIII.

γ-hangok.

τ kétszer áll θ helyett az αὐτίς szóban. E szó úgy Bacchylidesnél, mint Pindarosnál csak τ-val fordul elő. Az αὐθίς tisztán attikai alak.

τ áll a τότης szóban a pindarosi χ helyett. E szó Pindarosnál három hely kivételével mindig, mint τόχα fordul elő.

τ áll σ helyett a 16,47. versben az ἀρέταιχμος = ἀρέσαιχμος szóban. A szó minden valószínűség szerint a következő kifejezésből származik : ἀρῆσαόμενος τῆ ἀίχμῃ. Igen gyakran olvashatók ilyen tulajdonnevek : Ἀρέσαιχμος és Ἀρέσανδρος. Σ helyett τ-t használni különös dór sajátosság, de feltűnő az, hogy ez éppen Bacchylidesnél fordul elő.

A θ-ra vonatkozólag csak annyit jegyezhetünk meg, hogy Bacchylides az ἐσθλός szóban mindig kiírja ezt a hangot is, míg Pindaros a dór-aiol ἐσλός formát használja.

XIX.

η-hangok.

Bacchylidesnél βλέφαρον, Pindarosnál mindig az ősibb γ-s alak : γλέφαρον (v. ö. óidg.* glebh).

φ áll π helyett ebben a szóban : Φερσεφόνα 5,59. Bacchylidesnél e szó csak egyszer, s akkor is ebben az alakban fordul elő. Pindarosnál ez is, a Περσεφόνα alak

is többször. Minden dialektusban előfordúl szórványosan, hogy egyik hehezetes hang a másikat is azzá teszi s itt is az történt. Megemlíthetjük, hogy Homerosnál a *Περσεφόνη*, Theognisnál a *Περσεφόνη*, Sapphónál a *Ψερσεφόνη* alakok használatosak. Az ión-attikaiban tehát π-vel, az aiolban és dóriban ϕ-vel.

Folyékonyak (λ, ρ).

E szó: *Ἀχίλλεος* Bacchylidesnél mindig két λ-val van írva, míg Pindarosnál többnyire egy λ-val, Homeros hatása alatt.

E szó: *σκάπτρον* Bacchylidesnél mindig ρ-val fordul elő, viszont Pindarosnál mindig ρ nélkül: *σκάπτρον*. A tiszta dór alak is *σκαῖπτρον* (v. ö. *σχήπτω*, *σκηπτός*, lat. scapus).

Orrhangok (γ, ν, μ).

Az orrhangokra vonatkozólag csak annyit jegyezhetünk meg, hogy *πλημύρων* (5,107) Bacchylidesnél egy μ-vel van írva, holott rendesen és szabályosan két μ-vel volna írandó, mert az összetétel első része *πλήν*, a második, pedig *μυρίς*.

A jóhangzás kedvéért közbevetett orrhangok épen úgy fordulnak elő költőknél, mint a köznyelvben, pl. *Ἡελξίμβροτον* 5,175. *φασσιμβρότω* 12,128. *πεισιμβρότος* 9,2.

XX.

Fúvók (spirantes j, σ, ϕ).

A j többé semmi hatást nem fejt ki azokban a szavakban, amelyekben valaha szerepelt.

A mi a σ -t illeti, róla sokkal többet mondhatunk. Költőnkél a σ gyakran megfelel egy pindarosi τ -nak, pl. $\acute{\epsilon}\pi\epsilon\sigma\omicron\nu$. Bacchylidesnél mindig így áll, míg Pindarosnál úgy az $\acute{\epsilon}\pi\epsilon\sigma\omicron\nu$, mint az $\acute{\epsilon}\pi\epsilon\tau\omicron\nu$ alak egyformán előfordúl. $\sigma\acute{\upsilon}$; Bacchylides mindig ezt a vulgáris alakot használja, míg Pindarosnál akárhányszor találjuk helyette a dór $\tau\acute{\upsilon}$ alakot. *Ποσειδῶν* Bacchylidesnél mindig közönségesen σ -val, míg Pindarosnál kétszer a dór *Ποτειδῶν* is előfordúl a korinthisi Xenophon tiszteletére írt 13. olympiai ódában.

σ áll az attikai erős hehezet helyett ebben a szóban: $\sigma\acute{\upsilon}\varsigma = \delta\varsigma$.

$\rho\sigma$ sohasem változik Bacchylidesnél $\rho\rho$ -vá, mint az attikaiban, hanem mindig megmarad, pl. *πυρσόν* 12,82. *πυρσοχαίτου* 17,51. Különbözik a költők rendszeresen így használják, pl. Pindaros: *Τυρσανοί*, Sophokles: *Τυρσηνιχῆς*.

Sokszor előfordúl az az eset, hogy a vulgáris σ helyett $\sigma\sigma$, vagy pedig $\sigma\sigma$ helyett σ áll. Ez utóbbira példa *Κνώσσις*, mely Bacchylidesnél sokszor fordul elő ily alakban. Az újabb írásmód szerint e szót mindig $\sigma\sigma$ -val írták. A papyruson egy helyen σ , c 13. *Κνώσσιον* olvasható, de Blass *Κνώσσον*-ra corrigálta. Pindarosnál is csak egyszer s ott is valószínűleg hibásan áll $\sigma\sigma$ -val.

Sokkal többször áll $\sigma\sigma$ σ helyett, pl. *ὀπίσσω* 12,53. *ὀπίσω* helyett. Pindarosnál ehhez hasonló dolgok gyakoriak: *τόσσις* stb. Más beszámítás alá esnek a pluralis dativusok, melyeket gyakran Homeros hatása alatt σ a metrum kedvéért ír $\sigma\sigma$ -val, pl. *ἀνδρῆσσι*, *παίδῆσσι*, *Ἑλλάνῆσσι*, *πόδῆσσι*; és az aoristusok, mint *πελάσσειν*, *πελάσσαις*, *τρέσσαν*, *ὤχισσαν*, *ὤλεσσειν*.

5,104. ἔσσευε szóban a hangsúlyos szótagot akarta megnyújtani. Nem sokat különbözik ettől 17,90 δόρῳ σόει, ahol az ὄ arsisba kerülve megnyúlik, még pedig valószínűleg úgy, hogy az utána következő σ megkettőződik. Papyrosokon ilyen kiejtést jeleznek is igen sokszor, pl. ἐνὶ μμεγάροις, vagy κατὰ μμόρον. Hasonló ehhez a nápolyi olasz dialektusnak az a sajátága, hogy a névelő után való szó első mássalhangzóját kettőztetve ejti s azt a nyomtatásban is meghagyják, pl. lo ppane = il pane stb. Ez annál kevésbbé lehet nekünk feltűnő, mert a magyarban a köznyelvben is előfordúl ez a kiejtés az a névelő után (bár más származású), pl. a mmadár, a kkutya. Ezért van az, hogy az a névelő a mértékes verselésben, bár magában véve rövid, pl. Vörösmartynál positiót képez. Még hasonlóbb ehhez a magyar példához az az eset, mely úgy Bacchylidesnél, mint más költőknél is előfordúl, hogy t. i. egy eltűnt mássalhangzónak hatása megmarad és egy másik mássalhangzóval együtt positiót képez, pl. 5,113 συνεφέως vagy συννεχέως, a mely szóban még bizonyára érezték, hogy egy σ eltűnt: συνσεχέως. Hasonlónak látszik a dolog εὐπύργους-szal is 5,184. V. ö. Hom. εὐμιελίης, εὐννητος, εὐσσελμος, εὐσσωρος.

XXI.

— F. —

A diggamára vonatkozólag nem lehet semmi olyat mondani, ami egyéni sajáttság volna Bacchylidesnél. Ugyanazon elvek szerint él vele, mint a többi kardalköltő, kü-

lönösen Simonides és Pindaros, vagy még jobban mondva, mint Homeros, a kinek költői nyelvhasználatát vették itt is figyelembe, mint sok más alkatonnal. Simonidesnél és Bacchylidesnél ez nem feltűnő, mert ők iónok voltak s nyelvükből a digamma régen eltűnt anélkül, hogy valami nyoma maradt volna. Annál feltűnőbb Pindarosnál, hogy nála sincs nagyobb szerepe e hangnak, mint az említett, költők bármelyikénél, holott a boiótiai nyelvben még az ő idejében nagyon erősen szerepelt. Ez mutatja legjobban, hogy miennyire Homerostól függenek a költők.

Táblázatok lehet összeállítani arról, hogy Bacchylidesnél hol és mennyiszor észlelhető, vagy nem észlelhető a digamma hatása. E táblázatok azonban nem tanítanak semmire, legfeljebb arra, hogy körülbelül ugyanazok az elvek érvényesek itt is, a melyek Homerosra és a többiekre vonatkozólag. Ezért megjegyzéseinket röviden a következőkben foglaljuk össze:

1. A digamma hatása észlelhető abban, hogy hosszúnak hagyja az előtte levő diphthongust vagy hosszú magánhangzót, melynek különben magánhangzó előtt meg kellene rövidülnie. Ez thesisben egyszer fordul elő és csak a *οἶ* szóban; arsisban többször az *εἰπεῖν*, *ᾠψ*, *ἔρω*, *εἰδώς* szavaknál. Észlelhető a hatása abban, hogy eltűnteti a hiatust rövid szótag után. Ez sokszor fordul elő s rendszeren azoknál a szavaknál, amelyeknél Homerosnál is, mint: *ἄναξ*, *ἔκατι*, *ἰοβλέφαρος*, *ἰώπλοχος*, *ἰωπέφαρος*, *ἰδύς*, *οἶ*.

2. Többször nem lehet felismerni, hogy milyen lett volna a digamma hatása. Ennek több esete van, melyek közül említendő az, ha a digamma sor elején volna, vagy

mássalhangzón végződő hosszú szótag után következnek stb. vagy pedig ha *νὸ ἐφελκυστικόν* előzi meg. Oly hely, ahol nem lehet megállapítani a digamma hatását, rendkívül sok van Bacchylidesnél.

3. Szintúgy sokkal több azoknak a helyeknek a száma, melyekben a digammát egész világosan elhanyagolta. Ezek igen könnyen felismerhetők, minthogy előtte vagy elidáltatik a magánhangzó, vagy pedig előtte rövid szótag van mássalhangzós végződéssel, de az positiót nem képez, vagy pedig előtte megrövidül a diphthongus, mint magánhangzó előtt szokott.

Általában véve azt lehet mondani, hogy majdnem négyszer annyi azoknak a helyeknek száma, ahol a digamma hatása nem érvényesül, mint ahol érvényesül. Azokról a szavakról, melyeknek közepén volt a digamma és annak kiesése után a tőhangzó megnyult, mint *ἴσος*, *νοῦσος*, *χοῦρα*, nem mondhatunk semmi mást, minthogy ezeket, anélkül, hogy sejtelve is lett volna egy mássalhangzónak onnan való eltűnéséről, egyszerűen úgy, amint vannak, Homerosból vette.

XXII.

Ν ἐφελκυστικόν.

A *νὸ ἐφελκυστικόν* szabályos használata az volna. hogy ε és ι-ra végződő szavakhoz (rendesen dativusban és némely igevégzetekben), ha utánok magánhangzón kezdődő szó következik, közbevetünk egy ν hangot, a jó hangzás kedvéért, hogy a hiatust elkerüljük. Ez azonban a költeményekben koránt sincs így. Bacchylides itt is oly

szabadsággal él, mint bármely más költő. A mit róla Bacchylidessel kapcsolatban mondhatunk, a következőkben foglalhatjuk össze :

πάροιθε, προπάροιθε, πρόσθε, ἐξόπιθε. E szavakhoz Bacchylides a metrum kívánságai szerint vagy hozzáteszi a *νὸ ἐφελκυστικόν*-t vagy elhagyja.

Szokás a *νὸ ἐφελκυστικόν*-t használni a sorok végén, tekintet nélkül arra, hogy a következő sor magánhangzóval, vagy mássalhangzóval kezdődik-e. Vannak oly sorok is, amelyek a következő sorral egy verstani egységet képeznek : ezeknek a végén gyakran azért van *νὸ παραγωγικόν*, hogy az utána következő mássalhangzóval együtt positiót képezzen. Példák az első esetre :

I. mikor a következő vers vocalissal kezdődik : 3,48. *κέλευσεν ἄπτειν*, 9, 14. *ἐπιχθονίοισιν ὄσσα*, 12, 69. *στεφάνοισιν ἀνθέων*, 12, 187. *λέλογχεν ἄστερα*, 12, 11. *φρένεσσιν οὐτ'*, 14, 49. *χάρισσιν* „ ω, 16, 108. *ποσίν εἰδεν*.

Mikor a következő vers consonanssal kezdődik : 2,10 *στεφάνοισιν*. *καλεῖ*, 4, 18. *θεοῖσιν φίλον*, 5, 57. *λέγουσιν, ὄναι*, 5, 162. *ἔστιν πρᾶξις*, 8, 26. *ἔδωκεν πενταέθλοισιν*, 12, 157. *ἐλπίσιν πνέοντες*, 15, 31. *ἀπόλεσεν, ὀνόφειον* 17, 19. *ἔπεφνευ Σίνιν*, 17 25. *κατέχτανεν τάν*.

Van azonban egy pár hely, ahol a verssor végén nincs *νὸ ἐφελκυστικόν*, azonban ezeknek nem nagy a számuk. Ilyenek : 6, 2. *πόδεσσι*, 9, 50. *τίθησι*, és 10, 39. *ἔδωκε*. Utánok a következő sorban mindig *χ*-hang (esetleg *χ*) van.

Példák a második esetre, t. i. tört verssor végén :

I. hogy a következő mássalhangzóval positiót képezzen : 5, 114. *ὄρεξεν, θάπτομεν*, 16, 12. *θίγην δε*, 16, 35. *τέχεν, Ποσειδᾶν*.

2. ha rá kettős mássalhangzó következik: 17, 35. *ὄπᾳοισιν στείχειν.*

Νὺ ἐφελκυστικόν áll verssor közepén

1. szabály szerint magánhangzó előtt, hogy a hiatust megakadályozza. Ez oly közönséges, hogy példákat felesleges felsorolni.

2. egyszerű mássalhangzó előtt, hogy vele positiót alkosson, még pedig leginkább arsisban, amely esetre a nagyszámú példa közül elégnek tartunk egy párat felemlíteni: *δίαισσεν μέγυς*; *θάμβησεν ὄ*; *εἰπέν τε*; *κρίσεν τε*; *εἶρεν τε*; *τέχεν λέχει* stb. Thesiben csak két alkalommal fordul elő s akkor is mindakettő coniecturában.

3. kettős mássalhangzó előtt látszólag minden ok nélkül, talán csupán a tetszetősebb hangzás kedvéért: pl. 3, 56. *σβένυεν ξανθάν*, 16, 121. *ἔχασεν στραταγέταν*.

4. mikor utána néma és folyékony mássalhangzók következnek, mintegy erősíteni a positiót (mint az attikai tragikusoknál): 17, 28. *ἔξέβαλεν Προκόπτας*; 14, 38. *σάμαινεν Πριάμφω*; 12, 106. *ἔσχεν θρασυκάρδιον*; 10, 73. *ἔθελεν Κρονίδας*; Coniecturában 9, 26. *κάμφεν δρόμον*; 12, 229. *ἐνέσταξεν φρασίν*.

Eddig mindig oly esetek forogtak szóban, a melyekben a *ν-t* *ε* előzte meg. Ugy látszik azonban, hogy kissé másképpen áll a dolog, ha a szó *ι*-ra végződik. Itt azt az ellentmondást találjuk, hogy tört sorok végén megmarad a *νὺ* még akkor is, ha utána kettős mássalhangzó következik pl. 9, 16. *ἄνθεσιν ξανθάν*, 17, 35. *ὄπᾳοισιν στείχειν*. Viszont elmarad a *ν*

1. háromszor, néma s folyékony hangcsoport előtt: 13, 11. *δικαίαισι φρένεσσιν*, 16, 120. *φροντίσι Κνώσιον* 18, 19. *ὄμμασι βλέποντα*,

2. egyszer *στρ* hangsoport előtt: 17, 34. *ὄπλοισι στρατίαν*.

3. egyszerű mássalhangzó előtt; 6, 2. *πόδεσσι χῶδος*, 9, 42. *παισὶ ποικίλον* 9, 50. *τίθησι χρηστῶν*.

Ugy látszik, hogy ezekben a dolgokban a költő teljesen tetsése szerint járt el, vagy jobban mondva, a metrum kívánalmai szerint. Itt nagyon nehéz dolog valamely törvényt felállítani, amely csak nagyjában is megfeleljen a valóság tényeinek.

XXIII.

Elisio és aphaeresis.

Az elisióról alig lehet valami olyat mondani, ami kiváltképpen Bacchylides sajátja volna. Nála az elisió-
nak ugyanazok az esetei, mint bármely már írónál, a ki tulságosan vulgaris alakokat nem kever a szövegbe. Az egyszerű rövid magánhangzók: *ᾶ, ε, ι, ο*, elidáltatnak a szó végén, ha utánuk magánhangzóval kezdődő szó következik s ezt az elidálást *ϛ*, vagy *νδ ἐφελευστικόν* nem akadályozza, Diphthongus elisiója sohasem fordul el Bacchylidesnél, ami pedig attikai komédia-íróknál és Pindarosznál nem ritka (de csak az *αι*-t illetőleg). Ez a népnélvből van véve s pl. a tragikusoknál soha sem fordul elő. Az elisio összes eseteit felesleges volna felsorolni, azért minden hangra vonatkozólag csak pár példát emlitünk.

Elidáltatik az *α* l. rövid *α*-ra végződő nőnemű nominativusokban, pl. 2, 11. *Μοῦσ' ἀθρηγενής*, 2, 3. *φέρουσ' ἀγγελίαν* stb.

2. mássalhangzós tövek accusativusábn, pl. 3, 63. *Ἑλλάδ' ἔχουσιν*, 5, 65. *κύν' ἄξοντ' ἐς* stb.

3. többes semleges nominativusban vagy accusativusban, pl. *θσ' ἐν* (2, 6.) — 3, 48. *κάλλιστ' ἐπεδείξας* stb.

4. egyes semleges nominativusban vagy accusativusban, pl. 16, 57. *σᾶμ' ἀρίγνωτον*, 12, 155. *μέγ' ἡμιθείς* stb.

5. számnevekben, pl. *πεντήχοντ' ἔττα*.

6. határozó szókban, pl. *ἀτρέμ' ἀμπαύσας*.

7. a másodrendű többes sz. I. szem. igeragnál, pl. 5, 112. *στασάμεθ' ἐνδοχέως*, 5, 125. *μαρνάμεθ' ἐνδοχέως*.

8. a perfectum egyes első személyénél, pl. 17, 30. *δέδοιχ' ὄπα*.

9. végre a következő szavakban: *ἐνθα*, *ἀλλά*, *ἔπειτα*, *ταῦτα*.

Az *ε*-t különösen igevégzetekben elidálja: pl. *φύλαξ' Ἀπόλλων* 3, 29; *ἐπέβαιν' ἄλαπτον* 3, 34. *δοίητ' ἐπει* 8, 2. stb. Továbbá a következő szavakban: *δὲ*, *τε*, *ιε*, *γε*, *ὄτε*, *τότε*.

Elidálja az *ι*-t.

1. egyes dativusban; pl. 17, 10. *σεύντ' ἀγέλας*; fr. 4, 17. *βρίθοντ' ἀγυαί*.

2. többes dativusban, pl. 17, 49. *ἐν χέρεσσ' ἀκόντας*.

3. *μι* végű igék első személyében: 16, 41. *θέλωμ' ἀμβροτάν*.

4. praepositiókban, mint 9, 44. *ἐπ' ἔργοισίν τε*.

Elidálja az *ο*-t.

1. az *ο*-tövéek epikus genitivusában, pl. 8, 44. *διωξιπποι' Ἄρηος* (csak kiegészítés); 10, 120. *Πριάμοι' ἐπεί* stb.

2. igevégzetekben, pl. *μαίνοιτ' Ἀχιλλεύς*; 3, 33. *γαήσατ' ἐνθα*; 12, 151. *μάργαντ' ἐναρισμένων*; 16, 76.

ὄρνυ' ἔς stb.

3. számnevekben és más szócskákban: 17, 49. ὄν' ἔν; 5, 8. ὀσεῦρ' ἄθρῆσον.

Aphaeresis az egész bacchylidesi hagyományban csak egyetlen egyszer található: 17, 44. μῆ' ἔντοχῆν. Egyébként is oly alakzat, a mely nagyon ritkán fordul elő.

XXIV.

Hiatus és crasis.

Hiatus Bacchylidesnél nagyon ritkán fordul elő: 18, 15. τί ἦν — 15, 5. ἀνθιμώεντι Ἐβραῖ. A többiek inkább látszólagosak, mint valódiak, mert részint oly helyen vannak, ahol azelőtt digamma volt, részint pedig diphthongus után következnek, amely esetben a diphthongus megrovidül, s ezzel a hiatus megszűnik, pl. 10, 24. φάσω δὲ καὶ ἐν ζαθέοις. Ez oly közönséges és általános szabály a görögben, hogy a többi példákat teljesen felesleges felsorolni. Ugyanez áll a hosszú magánhangzókra vonatkozólag is.

A crasis is nagyon ritka, de azért előfordul egy nagyon szokatlan 3, 22. ἀγλαῖζέθω vagyis ἀγλαῖζέτω, ὅ, amely annál figyelemre méltóbb, mivel a két hangot vonás is elválasztja egymástól. Ez oly szabadság, melyet a költők a legritkább esetekben engednek meg maguknak. Ezenkívül még csak egy pár nagyon közönséges fordul elő: 3, 81. χῶτι — 17, 50. κηῦτοχτον.

Synizesis és diaeresis.

Synizesis, mint a chorikusoknál általában, nagyon gyakran fordul elő. Elégnek tartom, ha minden hangra

vonatkozólag, csak néhány példát említünk, mivel a teljes felsorolás különösebb tanúságot úgy sem szolgáltatna.

$\varepsilon\bar{\alpha}$: 8, 22, $\lambda\epsilon\mu\bar{\epsilon}\alpha$ — 9, 40. $\chi\rho\upsilon\sigma\bar{\epsilon}\alpha$ stb.

$\varepsilon\bar{\alpha}$: 8, 34. $\acute{\alpha}\chi\tau\bar{\epsilon}\alpha\varsigma$ — 10, 56. $\sigma\mu\epsilon\rho\acute{\omicron}\alpha\lambda\bar{\epsilon}\alpha\nu$ stb.

$\varepsilon\circ$: 3, 7. $\acute{\alpha}\lambda\phi\bar{\epsilon}\acute{\omicron}\nu$ — 12, 64. $\kappa\upsilon\acute{\alpha}\nu\bar{\epsilon}\circ\nu$ stb.

Néha előfordul, hogy az $\varepsilon\circ$ synizesise helyett $\varepsilon\upsilon$ diphtongust írnak, ami a kiejtésben nem nagyon különbözhetett az $\varepsilon\circ$ -tól, kivált ha azt synizesis-szel ejtették. Mert az $\varepsilon\upsilon$ sohasem hangzott eü-nek, mint azt most az iskolákban közönségesen ejtik, hanem mindig megmaradt az eu kiejtés, amit különben az újjörög nyelv is támogat. Ezért olvasható Bacchylidesnél 3, 78. $\varepsilon\upsilon\nu\tau\alpha$ — 9, 41. $\theta\epsilon\upsilon\pi\rho\omicron\pi\acute{\iota}\alpha\nu$.

$\varepsilon\omega$: 5, 95. $\theta\epsilon\bar{\omega}\nu$ — 5, 118. $\acute{\alpha}\delta\epsilon\lambda\phi\bar{\epsilon}\bar{\omega}\nu$ stb. A legközönségesebb synizesisszel összevont hangcsoport.

$\varepsilon\omicron\iota$: 8, 104. $\acute{\alpha}\mu\alpha\rho\tau\bar{\epsilon}\acute{\omicron}\iota\tau\epsilon$ — fr. 21, 2. $\pi\omicron\rho\phi\acute{\upsilon}\rho\bar{\epsilon}\omicron\iota$.

$\varepsilon\omicron\upsilon$: 6, 3. $\acute{\alpha}\lambda\phi\bar{\epsilon}\omicron\upsilon$.

Diaeresis az $\varepsilon\bar{\omega}$ szóban csak összetételeknél fordul elő, de akkor elég szokszor, pl. 8, 54. $\acute{\epsilon}\bar{\omega}\delta\mu\alpha\tau\omicron\nu$ — 3, 56. $\acute{\epsilon}\bar{\omega}\chi\tau\acute{\iota}\tau\omicron\nu$ stb. Ezenkívül még néhány szóban a metrum kedvéért: 14, 6. $\acute{\alpha}\tau\rho\bar{\epsilon}\acute{\iota}\delta\alpha$ — 10, 14. $\Phi\alpha\acute{\iota}\sigma\chi\omicron\nu$ — 15, 7. $\acute{\alpha}\delta\bar{\epsilon}\acute{\iota}\tau\alpha$, stb.

ALAKTAN.

Névragozás.

XXV.

Az esetek.

Nominativus. Az első declinatiót illetőleg mindössze annyit kell megjegyeznünk, hogy a tőjellem mindig megmarad *a*-nak s így a nőneműek nominativusi végzete mindig *a*, pl. *Κρονίδας, μάχη*. Meg kell jegyeznünk, hogy *ἀλλάθεια* egyszer mint, *ἀλαθεία* fordul elő, tehát hosszú véghangzóval, hihetőleg a metrum kedvéért. Az *-ης* illetőleg *-ας* végzetű hímnemű szóknál sohasem fordul elő a homerosi rövid *a* végzet, mint *νεφεληγερέτα, μητιέτα* stb. a mi Pindarosnál néha megtalálható. A többes nominativus mindig *αι*-ra végződik, mint az attikai nyelvben.

A második declinatio him- és nőnemű szavai *ος*-ra, a semlegesek *ων*-ra végződnek. Megjegyzésre egyedül a *υῖος* szó érdemes, amely Bacchylidesnél soha sincs összeronva. Vége a *λαός* szó, melynek attikai *λεῶς* alakja nem fordul elő. Egyszer *λαός* helyet *λάς*-t is olvasunk *Χαιρόλας*. A többesben, mint rendesen, mindig *-αι* illetőleg *-ι* végzetűek. A mit az első és második declinatio főneveiről mondunk, ugyanaz áll általánosságban az *-ος* *-α*, *-ων* végű melléknevekre is. Kettős számú alak itt nem fordul elő.

A harmadik declinatio egyes nominativusára vonatkozólag semmi különöset nem mondhatunk. Az *εἰ* tövek többes

nominativusa *-ηες*, pl. *βασιλῆες*, *πόλις* többes nominativusa: *πόλιες*. Az *ς*-ás tövü semlegesek többes nominativusai részint nincsenek összevonva, pl. *ἄνθρα*, *γυιαλκία*, *τείχεα*, *φάρσα*; részint synizesisszel olvasandók, pl. *ἔρχεα*, *ἔτρεα*, *ἕϊρεα*, *ἄνθρεα*; részint *η*-ba vannak összevonva, pl. *βέλιη σαφῆ*, *φάη*. A himnemű nominativusok össze vannak vonva, mint pl. *τερψιπεεῖς*, *λιγυκλαγγεῖς*. Meg kell még említenünk a *Ποσειδᾶν* egyes nominativusi alakot és a *φῶτε* dualis alakot, mely Bacchylidesnél az egyedüli. *ναῦς* többes nominativusa *ναῖς*.

Accusativus. Az első declinatio mindig *-αν* végzettű, v. *ο*, nom. A pluralis accusativus is mindig *-ας*-ra végződik. Sohasem fordul elő a boiotiai accusativus *-αις* végzettel, amellyel Pindarosnál találkozunk.

A második declinációban úgy az egyes, mint a többes accusativus rendes.

A harmadik declinatio *ω* töjellemű szavainál említendő a *μάτρωας* többes accusativus s a *Πυθῶ* és *Πυθῶνας* egyes accusativusok. Az *ευ* tövűeknél az *εα* végzet *α*-ja részint rövid, *θησέα*, részint pedig synizesisszel olvasandó *Ἀχιλλέα*. A *σ*-s tövek egyes accusativusai részint nincsenek összevonva, pl. *ἀμεμφέα*, *ἀμφάχεια*, *ἀονακῶδεα*, *ἐρικυδέα*, *εὐώδεα*, *θρασυμηδέα*, *πανδερκέα*, *ποδαρκέ*, *τροχοειδέα*, *φερικυδέα*; részint synizesisszel elvasandók, pl. *βροτοφελέα*, *ταλαπενδέα*; részint *η*-ba vannak összevonva, pl. *λιγυκλαγγῆ*, *ὄφιφανῆ*, *ἀπενθῆ*. A semlegesek többes accusativusára vonatkozólag érvényes mind az, amit a nominativusról mondtunk. A himneműek többes accusativusai nincsenek összevonva: *βαρυαχέας*, *εὐφεγγέας*, egyszer synizesisszel: *μεγαλοκλέας*. Megjegyzendők még a *ναῖα*

és *νάας*, *υιέας* vagy *υιάς*, *χέρα* és *χειρα*, *χέρας* és *χειρας* és *πολλάν* alakok.

Genitivus. Az első declinatio egyes genitivusa a nőneműeknél rendes, mindig *-ας* végzettel, a himneműeknél azonban mindig dór genitivust találunk, pl. *Ἀτρείδᾶ*. Ez Pindarosnál is a leggyakoribb, de nála az epikus *-ᾶο* végű genitivus is sokszor fordul elő, pl. *αἰχματᾶο*, *Κρονίδᾶο*, *Τειρεσίᾶο* stb., míg Bacchylidesnél sohasem. Attikai képzés egyik költőnél sincs. A többes mindig *-ᾶν*-ra végződik dór szokás szerint úgy a himneműeknél, mint a nőneműeknél: *Μουσαῖν*, *Ἀτρείδᾶν*.

A második declinatioiban az egyes genitivus végzete többnyire *-ου*, de elég gyakran fordul elő az *οιο* végzetű u. n. thessaliai vagy epikus genitivus, pl. *θανάτοιο*, *πολέμοιο*, *Πριάμοι*, *νάσοιο* stb. Szintúgy mellékneveknél: *βαθυζώνοιο*, *δυστάνοιο*, *πορφυροζώνοιο*, *φοινικακραδέμοιο*, stb. A többi genitivus rendes.

A harmadik declinatio *ι*-töveinél meg kell jegyeznünk az *-ιος*, illetőleg *-ίων* végzetű genitivusokat: *πόλιος* és *πολίων*. Az *ω* tőjelleműeknél *Δατώ* gen. *Δατούς*. Az *εω* tövűek genitivusa *-ηος* vagy *-εος*, pl. *Οἰνῆος*, *Νηρήος*, *Οἰνέος*, *Αυγχέος*. A *σ*-s tövűek genitivusa rendszeren nincs összevonva: *ἐραχυδέος*, *εὐρυσθενέος*, *χαλκοτειχέος*. Néha synzesisssel összeolvasandó: *Δεινομένεος*, *εὐειδέος*, *ταλαπενθέος*. Egyszer előfordul az *εω* írásmód helyett az *εο* is: *Δεινομένεος*. A többesben is részint össze van vonva: *ἀχέων*, *ἠυσημενέων*, *εὐσεβέων*, *χαδέων*, *χερδέων* *μελέων*; részint synzesisssel: *ἀνθέων*, *ἐρχέων*, *πανθαλέων*, *στηθέων*, *ἐπέων*. Megemlítendők még: *θυγατρῶν*, *ἀνδρῶν* és *ἀνέρων*, *Ἄργος*, *βοῦς* és *βοῶν*, *Ζηγός* és *Διός*, *Ποσειδᾶνος*, *χειρός* és *χειρῶν*, *πολέων* és *πολλῶν*.

Dativus. Az első declinatio egyes dativusa rendes. A többes dativus, melynek homerosi végzete *-ησ(ι)*, ebben az alakban csak egyszer fordul elő: *κλισίησιν*. Sokkal gyakoribb a vulgáris *-αις*, vagy a bővebb *αισι* végzet pl. *κόμαισι*, *οὐλαις* stb. A két alakot a metrum kívánalmi szerint alkalmazza s ha a bővebb alak gyakoribb, az annak tulajdonítható, hogy jobban beleillik a változatos chorikus metrumba.

Hasonló az eset a második declinaciónál, ahol az egyes dativus rendes, a többes pedig részint *-οις*, részint *οισι(ν)* végzetű, pl. *ἀρχιἄλοισι μύχοις* stb. Érdekes megjegyezni, hogy a jelzős főneveknél rendszeren csak az egyik szó van van bővebb raggal ellátva, míg a másik nincs. Ez alól csak ritka kivétel van. A dolognak oka valószínűleg a jóhangzásban rejlik: *παντοίαισι τέχναις*, *Δουροσίοισι δώροις* stb.

A harmadik declinatio többes dativusa is ilyenformán még többféle változatokat tüntet fel. Gyakran előfordul a vulgáris alak, melynek pl. *ἀνδράσι*, *ἄνθεσιν*, *Ἑλλασι*, *ποσίν*, *τεύχεσι*, *χέρσσι* stb. Előfordul a *σ* kettőzése, mely sajátosság még Homerostól származik, pl. *κέρδεσσι*, *ποσσί*, *στήθεσσι*, *χαρίσσιν*. És nem kevésbé gyakori az u. n. aiol dativus, amely *-εσσι-τε* végződik, mint: *ἀνδρεσσι*, *Ἑλλάνεσσι*, *παίδεσσι*, *πόδεσσι*, *χαρίτεσσι*, *πάντεσσι*, *πετρύγεσσι*, *φρένεσσιν*, *χέρεσσι*. Ezek a változatos alakok más kardal költőknél is előfordúlnak, és nagy mértékben megkönnyítették a költő munkáját a változatos chorikus metrumok alkotásánál. Az *υ* tövek egyes dativusa soha sincs összevonva: *ἰσχύι*, *γάργυϊ*. *Λώς* dativusa *Λοῖ*, *Πυθῶ* dativusa *Πυθῶνι*. Az *ευ* tövűek egyes dativusa mindig össze van vonva: *βασιλεῖ*. A *σ*-s tövűek

egyres dativusa részint össze van vonva, részint nincs, amint a metrum kívánja, pl. ἀμφάκει, ἀσφαλεῖ, Ἀυτομήδει, εὐναεῖ, εὐρυνεφεῖ, σθένει, λέχει, χάει stb. κυανανθεῖ, μελαμφαρεῖ, Πολυνεικεῖ, τηλαυγεῖ, φάρει, φερεχυδέει. Ἄνθρωπος-nak a többes dativusa ἀνδράσι és ἄνδρεςσι. Ζεὺς-nak a dativusa Ζητί, υἱός-nak υἱεῖ. χεῖρ-többes dativusa χερσίν és χέρεσσι.

Vocativus. A vocativusról alig van valami megjegyezni való. Képzése és használata nem különbözik a vulgáris nyelvhasználatától. Említésre méltó Κλειώ vocativusa Κλειῶ. Ζεὺς-nak és υἱός-nak szintén előfordul a vocativusa : Ζεῦ és υἰέ.

XXVI.

A declinatiók.

A fentebb mondottak alapján már most összeállíthatjuk az egyes ragozások mintáit, részint meglevő, részint kikövetkeztetett alakokból.

Első declinatióba tartozó himneműek:

Κρονίδας

Κρονίδαν

Κρονίδα

Κρονίδα

Esetleges többes száma épügy, mint a nőneműeknél.

Nőneműek :

μάχα

μάχαι

μάχαν

μάχας

μάχας

μαχῶν

μάχη

μάχαις, μάχαισι(ν)
(μάχησι[ν]).

Második declináció, Himneműek :

ἄγγελος

ἄγγελοι

—ον

—ους

—ου, —οιο

—ων

—φ

—οις, —οισι(ν)

Semlegesneműek :

ἰστίον

ἰστία

—ον

—α

—ου, —οιο

—ων

—φ

—οις, —οισι(ν)

Első és második declinációba tartozó melléknevek :

ἀγαθός

—ός

—όν

—όν

—όν

—όν

—οῦ, —οῖο

—ός

—οῦ, —οῖο

—φ

—φ

—φ

—οί

—αί

—ά

—ούς

—άς

—ά

—ῶν

—ᾶν

—ᾶν

—οῖς, —οῖσι(ν)

—αῖς

—οῖς

—αῖσι(ν)

—οῖσι(ν)

(—ῆσι[ν])

Az attikai declinációnak Bacchylidesnél csak egyetlen példája van; ἕλεφ.

Harmadik declinációba tartozó főnevek ragozása mintái ;

Ἑλλαν	ρίγας	πούς
—α	—ντα	πόδα
—ος	—ντος	—ός
—ι	—ντι	—ί

Ἑλλανες	ρίγαντες	πόδες
—ας	—ας	—ας
—ων	—ων	—ῶν
$\left. \begin{array}{l} \text{—σι} \\ \text{—εσσι(ν)} \end{array} \right\}$	$\left. \begin{array}{l} \text{—σι} \\ \text{—εσσι(ν)} \end{array} \right\}$	$\left. \begin{array}{l} \text{ποσίν, ποσσίν} \\ \text{πόδεσσι} \end{array} \right\}$

πτέρυξ	λέχος
—γα	—ος
—ρος	—εος, —εος, (—εως)
—ρι	—ει, —εϊ.

πτέρυγες	λέχεα
—ας	—εα
—ύγων	—έων
πτέρυξι(ν), πτερύγεσσι(ν) λέχεσι(ν), λέχεσσι(ν)	

πόλις	ισχύς	Πυθώ
—ιν	—ν	—ώ, —ῶνα
—ιος	—ος	—ούς, —ῶνος
—ει	—ϊ	—ῶνι

πόλις	—	—
(πόλις)	—	—
πολίων (πολέων)	—	—
(πόλιςι(ν), (πόλιςσι)	—	—

βασιλεύς	βασιλῆες
—έα	—
—ῆρος, —έος	—
—εῖ	—

XXVII.

Fokozás, határozószók, számnevek, névmások, praepositiók.

Fokozás. Bacchylidesnél igen kevés fokozott alak fordul elő, s a nem rendhagyó fokozásúak mind a gyakoribb fokképzővel vannak képezve, pl. *παυροτέρων, πρῆσβύτατον*. Rendhagyó fokozású melléknév még gyakrabban fordul elő s csaknem mindannyiszor a ritkébb fokképzővel, pl. *ἀρείω, ἀρείονος, ἄριστος*. — *ἔχθιστος*. — *κάλλιστος* — *μειζον, μέγιστος*, — *πλείονα, πλεῦνας*, — *ῥᾶστον* — *ὕφοτάτω*, — *φέρτερον, φέριστον, φέρτατος*, — *ἔσχατω*. — *τρίτατος*.

Határozószók. Részint egészen vulgárisak, mint: *ἀεικέλιως, καλῶς, ὀρθῶς* stb. részint tisztán költőiek, mint: *ἔμπεδον, ἴσον, πρότερον, ὕστερον, ἕκατι, ἀέκατι, ἀμεγαρτί, ἀτρέμα, κοῦφα, εὖ, αὐτοῦ, νόσφιν, πάρος, ὕφοτάτω, ὕφου*. — *ἔνθα, ὅθι, τόθι, πόθεν, ὅθεν, τόθεν, πάντοθεν, ἔνθεν, ἔγγυθεν, ἐνδοθεν, πάροισθε(ν), προπάρουσθε, ἐξόπισθε, πρόσθε, ἄτερθε*. Az esetszerű végződések közül csupán kettő fordul elő: *πόλιωδε, πόντωνδε*.

Számnevek. Természetszerűleg igen kevés számnév fordul elő a költeményekben s ezek mind rendesek: *εἷς, μία, ἔνα*, — *οὐδέεις, οὐδέεν*, — *δύο, εἷς, ἔννεα, τρεισκαίδεκα, ἑβδό-*

μήχοντα. Az *οὐδέεις* szót kerülni igyekeznek és leginkább *οὔτις*-szel helyettesíti, pl. 5, 53.: *οὐ γάρ τις ἐπιχθονίων πάντα γ' εὐδαίμων εἴφω.* Hasonlóképen írja körül *οὐδεμία*-t. 5,162: *ἀλλ' οὐ γάρ τις ἔστιν πρᾶξις τάδε μυρομένοις.* A rendszámnevek közül a következők fordulnak elő: *πρῶτος, πρότιστον, τρίτον, τριτάτη, ἑκατοστάτην.*

Névmások. Személynévmások: *ἐγώ, ἐμέ* és *μέ*; genitivusa *ἐμε* fordul elő; *ἐμοί* és *μυί*. Többesben csak az *ἄμμι* = *ἡμῖν*, aiol alak; *σύ, σέ* és *σε, τίν, σέο* és *σέθεν, σοί* és *τοί*. Többesben *ὑμμι* vagy *ὑμμιν* = *ὑμῖν*, aiol alak. Harmadik személyben csak *γίν* és *μίν*, és *οί* fordul elő.

Birtokos névmások: *ἐμός, ἀμέτερος* — *σός* és *τέός*.

A vonatkozó névmásnak csak egy alakja említendő, a plur. nominativus, mely egyaránt előfordul dór, ión és attikai alakban: *τοί, ταί, οί*. Olvashatók azonkívül *ὄδε, οἴτος* és *κείνος*. *Ἐκεῖνος* sohasem.

A vonatkozó névmás alakjai többnyire egyeznek a vulgáris alakokkal: *ὄς, ἄ, ὄν, φ, οί, ταί, οὖς, ἄς*. Előfordulnak azonkívül *ὄσος* és *τόσος* (*τόσα, ὄσα*), továbbá *φῆτινι* (*ὄστις*).

Praepositiók. Mindössze a következők fordulnak elő: *ἀνά, ἐν* és *εἰς, μετά*, egyszer aiol alakban *πεδά, παρά* és *παραί, περί, πρὸς* és *ποτί, σύν* és *ξύν, ὑπό* és *ὑπαί*. *Ἀμα* egyszer praepositióként áll, 3, 91.

XXVIII,

Az ige.

Augmentum syllabicum. A görög költői nyelvnek

az a sajátsága, hogy gyakran nincs tekintettel az augmentum syllabicumra, még Homerosztól veszi eredetét és Aristarchos valami ποιητικόν-t lát benne. Talán ezt mégsem állíthatjuk. Azt azonban meg kell vallani, hogy a dolog csakis a költői nyelvben fordul elő s így mintegy hozzátartozik a görög költői nyelvhez s a mindennapitól azt kissé eltérőbbé s így szokatlanabbá s talán emelkedettebbé teszi. Mindenesetre költői szokás, de talán a költőihez alig van valami köze. Bacchylides teljesen Homeros és a többiek nyomán halad. Sokkal több esetben hanyagolja el az augmentum syllabicumot, mint nem. Pl. 12, 116. οὐ λείπον 16, 4. Κρητικὸν τάμνε πέλαγος, 16, 54. Φοίνισσα λευκώλενος σοὶ τέχεν stb. Hogyha az ige praepositióval (igekötő) kezdődik, (mint ἀμφι-, ἀνα-, ἐπι-, κατα-, μετα-), sohasem mellőzi el az augmentumot, mint, hogy az a metrumra semmi befolyást nem gyakorol. Különben is olyan esetet, ahol az augmentum ilyenkor hiányzik csupán Homerosnál találunk (διαστήτην ἐρίσαντες) s ott is csak kevésszer.

Augmentum temporale. Épen megfordítva áll a dolog az augmentum temporale-val, melyet sokkal több esetben alkalmaz, mint nem. De azért találunk néhány esetet, ahol ez is el van mellőzve; úgy látszik, leginkább azokban a szavakban, a melyek Homerosnál is így fordulnak elő, pl. ἴδεν, κατέχον, ὄρουσε, εὔχοντο.

Reduplicatio. A reduplicatio kevésszer s rendes használatban fordul elő. Egy helyen mintha el volna hanyagolva, 16, 96. βαρῆϊαν ἐπιθέγγμενοι ἀνάγκην.

A végzetek. Plur. III. személyben leggyakrabban fordul elő az ión végzet, -ουσι; pl. θάλλουσιν, εὔχουσιν,

ἀγρουσιν stb. Néha tiszta igéknél összevonatlanul, *δο-
νέουσι* vagy összevonva *οἰκεῦσι*, *ἰμνεῦσι*. Néhányszor
előfordul a dór *-οντι* végzet is: *πτάσσουντι*, *καρύζοντι*,
σεύοντ', *βρίθοντ'*. A praesens és activ aoristos parti-
cipiumában rendszeren a vulgáris *-ουσα*, illetőleg *-ας*
végzet áll. De az elsővel szemben olvasható ily alak
is: *λαχοῖσαν*, melyhez hasonló a szintén egyszer előfor-
duló *Μοῖσαν* alak is. A másodikkal szemben egyszer
ἐπαθρήσαις. Mindkettő aiol alak. — *Σχῆμα Ἰβύκειον*
kétszer fordul elő s mindannyiszor coniunctivus *λάχησι*,
θάλλησι. Az infinitivusban a vulgáris *-ειν* végzet az ural-
kodó. Mégis találunk egypár dór infinitivust is, melyet a
metrum kedvéért alkalmazott a költő: *ἔρουκεν*, *ἔσχεν*, *φυ-
λάσσει*, *θύεν*. A *-μεν* régies infinitivus végzet csupán
-μ végű igékben fordul elő: *ἔμμεν*, *φάμεν*, *ἔῤμεν*. A
passiv praesens egyes második személye rendszeren össze-
van vonva *-σαι* végzettel: *ᾔφσαι*, *ἔῤσαι*, de megtalálható
az összevont alak is: *γνώση*. Az *-ειν* végzet is hol össze-
nem vonva, hol összevonva áll: *ἔσπεω*, *φθέγγειν*. A rövi-
dített epikus alakok közül mindössze a *ἴσταν* említendő.

Mássalhangzós tövek. A *-ζω* végű igék futuruma
és aoriotusa egyaránt van *σ*-val és *σσ*-val képezve, pl.
ἀγχορίσσαι, *δαμάσειας*, *ᾠκίσσαν*, *ᾠπάσεν*, *ᾠπάσσας*,
πέλασσεν stb. amint a metrum kívánja. Ezenkívül ne-
hány dór futurum és aoristos is előfordul *ξ* képzővel:
εὐκλέϊξας, *δοῖάξε*, *παιάνιξαν*. A *σ* kettőzése oly álta-
lánossá vált, hogy még magánhangzós tövű igékben is elő-
fordul: *ᾠλεσσεν*. Én azt hiszem, hogy ezt a görögben a
σ-nak szokatlanul erős sziszegő hangja okozta, ami még az
újgörögben is feltűnő és sokszor szinte megkettőzteti a

hangot. Párhuzamos alakokként kell megemlítenünk a következőket: *κελαδήσαν* és *κελαδήσαι*, *κελάδοντος*-szal szemben és *χωρήσαι* *ἐγχύρσαι* mellett.

Verba pura. Az *-άω*, *-έω* és *-ώω* végű igék közül mindössze az *-έω* végűek említésre méltók, amelyeknél az *-εω* hangot sohasem vonja össze *ου*-ba, mint az az attikaiban szokásos. E helyett vagy összevonatlanul hagyja, mint *φροένοντι*, *δοκέω*, *δονέουσι*, *χλονέων*, *πνέουσα* stb., vagy *-εω*-be vonja össze, mint *κρατεῦσαν*, *οίκεῦσι*, *ὕμνεῦσι*, *αἰρεῦνται*, *φιλεῦντας*, *φορεῦντας*. A többi hangcsoportokat mindig összevonja. Meg kell említenünk a *δί-νηγτο* alakot, mely *δίνασεν*-nel párhuzamosan fordul elő. Az előbbi alak aiol és fel kell tételeznünk, hogy egy aiol *δίνημι* alakból származik, mert másként meg nem magyarázható.

-μι végű igék. A *-μι* végű igék ragozásában Bacchylides általában nem igen tér el az attikaitól. Mindössze egy pár infinitivusi alakot említhetünk, a régies *-μεν* képzővel: *ἔμμεν*, *εἶμεν*, *ἔμμεναι*, *φάμεν* és *θέμεν*. Továbbá: *ἔών*, *ἔόντα* és *εὔντα*, *φάτο*; végre a fentebb is említett *ἴσταν*, amely *ἴστασαν*-nak felel meg.

B 110328

TARTALOM.

	Oldal.
Előszó	5
Bevezetés.	
I. fejezet.	8
II. fejezet.	11
III. fejezet.	13
Hangtan	
IV. fejezet. <i>a</i> a gyökben	16
V. fejezet. <i>a</i> az ige végzetekben	22
VI. fejezet. <i>a</i> a névszói végzetekben	24
VII. fejezet. <i>a</i> a szóképzésben és összetételekben	27
VIII. fejezet. <i>a</i> egyéb esetekben	30
IX. fejezet. Rövid <i>a</i>	31
X. fejezet. <i>H</i>	33
XI. fejezet. <i>E</i>	37
XII. fejezet. <i>I</i>	39
XIII. fejezet. <i>O</i>	42
XIV. fejezet. <i>Ÿ</i>	43
XV. fejezet. <i>I</i> -diphthongusok	44
XVI. fejezet. <i>Ÿ</i> -diphthongusok	46
XVII. fejezet. <i>K</i> -hangok	49
XVIII. fejezet. <i>T</i> -hangok	50
XIX. fejezet. <i>Ŧ</i> -hangok. Folyékonyak (<i>λ, ρ</i>).	
Orrhangok (<i>ŸŸ, υ, μ</i>).	50

	Oldal
XX. fejezet. Fűvók (spirantes, j, σ, ϕ).	51
XXI. fejezet. <i>ϕ</i>	53
XXII. fejezet. <i>Ν ἐφελκυστικόν</i>	55
XXIII. fejezet. Elisio és aphaeresis	58
XXIV. fejezet. Hiatus és crasis. Synizesis és diaeresis.	58
Alaktan	
Névragozás.	
XXV. fejezet. Esetek.	62
XXVI. fejezet. A declinatiók.	66
XXVII. fejezet. Fokozás, határozószók, számnevek, névmások, praepositíók.	69
XXVIII. fejezet. Az ige.	70

S A J T Ó H I B Á K.

9.	oldal	1. sor	sziget lakók	helyett	szigetlakók
10.	„	28.	„ dialeklust	„	dialektust
17.	„	2.	„ <i>διαλεκτῶν</i>	„	<i>διαλεκτῶν</i>
18.	„	8.	„ é	„	e
19.	„	22.	„ zdá	„	zda
20.	„	9.	„ nyelvok	„	nyelvek
20.	„	29.	„ náus, návi, návis	„	naus, navi, navis
23.	„	8.	„ <i>μυμίσομαι</i>	„	<i>μομίσομαι</i>
23.	„	17.	„ <i>Ἐποίησεν</i>	„	<i>Ἐποίησεν</i>
25.	„	16.	„ Szerinten	„	Szerintem
25.	„	31.	„ öredékhez	„	töredékhez
26.	„	18.	„ Erra	„	Erre
26.	„	29.	„ dhárakos	„	dharakas
28.	„	1.	„ a „minden“ szó kihagyandó		
28.	„	20.	„ hívált	helyett	kivált
28.	„	28.	„ „a“ után „szó“ olvasandó		
29.	„	1.	„ iónokkoz	helyett	iónokhoz
31.	„	2.	„ Alkalmannál	„	Alkmannál
31.	„	2.	„ <i>μαλίστ</i>	„	<i>μαλίστα</i>
31.	„	13.	„ ε-nál	„	ε-nal
33.	„	6.	„ é	„	e
33.	„	7.	„ é	„	e
33.	„	21.	„ sámi	„	sami
34.	„	1.	„ <i>Αἰσιόδ</i>	„	<i>Αἰσιόδοσ</i>

34.	„	9.	„	má	„	má
34.	„	22.	„	pápmán	„	pápmán
35.	„	12.	„	ξηλωτός	„	ξηλωτός
53.	„	25.	„	diggamára	„	digammára
54.	„	18.	„	diggamma	helyett	digamma
55.	„	16.	„	ῖσος	„	ῖσος
57.	„	20.	„	Coniecturában	„	Coniecturába n
60.	„	10.	„	ἀνθεμόεντι	„	ἀνθεμόεντι
63.	„	24.	„	elvasandók	„	olvasandók
64.	„	12.	„	declanatióban	„	declinatióban

